

Львівський національний університет імені Івана Франка
Центр міжнародної безпеки та партнерства
Факультет міжнародних відносин

**КОНФЛІКТИ
НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРІ:
ГЛОБАЛЬНИЙ ТА ЛОКАЛЬНИЙ ВИМІРИ**

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції

Львів, 13 грудня 2016

Конфлікти на пострадянському просторі: глобальний та локальний виміри. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Львів, 13 грудня 2016 р. / Упорядники: М. Мальський, Р. Вовк, О. Кучик. – Львів: Факультет міжнародних відносин ЛНУ ім. І. Франка. – 100 с.

У збірнику вміщені матеріали доповідей учасників конференції, присвячені актуальним питанням вивчення та аналізу конфліктів на пострадянському просторі.

Матеріали подано в авторській редакції.

За достовірність фактологічного та цифрового матеріалу та висловлені думки відповідальність несуть автори.

**CONFLICTS IN THE POST-SOVIET SPACE:
GLOBAL AND LOCAL DIMENSIONS**

International Scientific Conference

Lviv, December 13, 2016

Роман Вовк
канд. фіз.-мат. наук, доцент
Жанна Фичко
Львівський національний університет
імені Івана Франка

ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ НАПРУЖЕНОСТІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ З ВИКОРИСТАННЯМ МЕТОДІВ НЕЧІТКОЇ ЛОГІКИ

Аналізуючи сучасну систему міжнародних відносин, багато експертів сходяться на думці, що світове співтовариство входить у смугу нестабільності та зростання кризових явищ. Серед основних причин таких негативних тенденцій називають порушення основних принципів міжнародної безпеки, відсутність дієвих механізмів забезпечення дотримання норм міжнародного права, радикалізація ісламістських рухів, негативні наслідки глобальної фінансової кризи та ін.

За останні десятиліття внаслідок впливу глобальних чинників та загострення внутрішніх протиріч у багатьох країнах (в тому числі і на пострадянському просторі) відбулися суспільно-політичні конфлікти, які мали багато спільних рис, хоч і в кожному випадку мали свої особливості. Мова йде про так звані «кольорові революції» в Грузії 2003 р., Україні 2004 р., Киргизії 2005 р., Вірменії 2008 р., Білорусі 2010 р., події «арабської весни», які супроводжувалися масовими протестами громадськості та політичною боротьбою за владу. В одних випадках суспільні конфлікти завершилися зміною політичної влади, в інших - ні. Особливої уваги заслуговує «революція гідності» в Україні 2013-14 рр., де за суспільно-політичним конфліктом на сході країни розпочалися бойові дії із застосуванням великої кількості озброєнь з обох сторін, що привело до значних жертв.

Природнім чином виникає питання: як спрогнозувати загострення суспільно-політичного протистояння та передбачити його наслідки? Водночас важливо дослідити фактори, які можуть сприяти мирному розв'язанню конфлікту та знайти механізми примирення протилежних сторін і політичного врегулювання конфлікту.

Для дослідження суспільно-політичних ситуацій, що можуть перерости у конфлікт, слід проаналізувати систему чинників, що мають безпосередній вплив на перебіг конфлікту. Один із варіантів

такої системи чинників, які пов'язані з внутрішньо-політичними конфліктами міжнародного характеру запропонував І.Іжнін¹. Представлена система сформована у вигляді ієрархічної структури за такими напрямками: політична стабільність, еліти, консолідованість суспільства і суспільних груп, ресурси та ступінь інтернаціоналізованості конфлікту. Кожен із вказаних напрямів визначається своєю групою чинників, які можуть набувати різних значень якісного чи кількісного характеру.

З огляду на те, що усі чинники не можна описати строгими кількісними показниками чи конкретними експертними оцінками, на нашу думку доцільно використовувати методи нечіткої логіки та нечіткі множини. Так, для визначення рівня впливу кожного з чинників на досліджувану ситуацію використовуватимемо одне із множини допустимих значень {*дуже низький, низький, нижче середнього, середній, вище середнього, високий, дуже високий*}.

Отриману множину лінгвістичних змінних позначимо

$$T = \{HHH, HHC, HCC, CCC, CCB, CVB, BBB\} = \{t_1, t_2, t_3, t_4, t_5, t_6, t_7\}.$$

Дана множина є впорядкованою, оскільки керуючись простою логікою можна записати, що $HHH \leq HHC \leq HCC \leq CCC \leq CCB \leq CVB \leq BBB$. Іншими словами $t_i \leq t_j$, якщо $i \leq j$. Серед будь-яких двох елементів можна знайти максимальний і мінімальний: $Max(t_i, t_j) = t_i$, якщо $i \geq j$ і $Max(t_i, t_j) = t_j$ в протилежному випадку. За аналогією $Min(t_i, t_j) = t_i$ якщо $i \leq j$, або $Min(t_i, t_j) = t_j$, якщо вказана умова не виконується. Операція заперечення в наших умовах здійснюється за правилом: $\neg t_i = t_{7-i+1}$. Наприклад, $\neg HHH = BBB$ або $\neg HCC = CVB$. Використовуючи наведені операції можна виконувати будь-які інші дії над лінгвістичними змінними, із переліку тих, що застосовуються до елементів нечітких множин.

¹ І.Іжнін Проблеми прогнозування розвитку внутрішніх конфліктів міжнародного характеру. – Режим доступу: www.ispc.org.ua/archives/3900.

Для будь-якого вектора $a = (a_1, a_2, \dots, a_n)$ із дійсними координатами середньозваженою величиною називають число $c = \sum_{i=1}^n w_i a_i$, де

$\sum_{i=1}^n w_i = 1$, а кожне із значень w_i називають вагою i -ї координати вектора a , або у випадку з ігровою ситуацією – вагою i -го гравця.

У випадку лінгвістичних змінних для двох елементів t_i і t_j із множини T середньозваженим значенням буде змінна, яка знаходиться як результат обчислення виразу $\lambda_1 \otimes t_i \oplus \lambda_2 \otimes t_j$, для деяких $\lambda_1 + \lambda_2 = 1$. Ця змінна дорівнює t_k , де $k = \min\{|T|, \rho(\lambda_1 \cdot i + \lambda_2 \cdot j)\}$. Тут $|T|$ означає кількість елементів множини T , у нашому випадку $|T|=7$, а функція ρ є округленням, тобто кожному дійсному числу ставить у відповідність ціле, найближче до нього.

Для довільної кількості лінгвістичних змінних середньозважена величина обчислюється за рекурентною формулою

$$C\{w_i, t_i \mid i = 1, \dots, n\} = w_1 \otimes t_1 \oplus (1 - w_1) \otimes C\{\alpha_j, t_j \mid j = 2, \dots, n\},$$

$$\text{де } \alpha_j = w_j / \sum_{k=2}^n w_k, \quad k=2, \dots, n.$$

З деякими відмінностями дана формула вперше була запропонована¹ для визначення оператора LOWA, який використовують для знаходження лінгвістично впорядкованих середньозважених значень.

Для збалансування впливу кожного з чинників на досліджувану нами ситуацію слід визначити вагові коефіцієнти, які враховуватимуться при обчисленні середньозваженої оцінки рівня напруженості конфлікту.

Використовуючи наведені вище формули та побудовану шкалу оцінювання, до запропонованої системи чинників створено експертну

¹ Herera F., Herera-Viedma E., Verdegay J.L. A Sequential Selection Process in Group Decision Making with a Linguistic Assessment Approach // Information Sciences, N 85, – 1995, – p. 223-239.

систему для дослідження рівня напруженості суспільно-політичних конфліктів.

Застосування побудованої експертної системи для оцінки «революції троянд» в Грузії 2003 р., «революції тюльпанів» у Киргизії 2005 р., «помаранчевої революції» 2004 р. та «революції гідності» 2013-14 рр. в Україні показало, що рівень напруженості для кожної ситуації знаходився на рівні “середній” або “вище середнього”. Отримані результати дають підстави стверджувати, що ситуація, яка склалася в Україні у 2014 році, великою мірою була спричинена зовнішніми впливами, а не була наслідком внутрішнього суспільно-політичного конфлікту.

Запропонована методологія побудови експертних систем може бути використана для дослідження та прогнозування суспільно-політичних явищ довільного характеру як на локальному так і міжнародному рівні.

*Олександр Верголяс
Київський університет права НАН України*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ТИПОЛОГІЇ СПЕЦІАЛЬНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ОПЕРАЦІЙ

Вперше систему типів та видів спеціальних інформаційних операцій (далі – СІО) запропонував О. Литвиненко [1] у 1999 році. Однак, з огляду на науково-технічний розвиток, появу соціальних мереж, перетік аудиторії класичних засобів масової інформації (друковані видання, радіо, телебачення) (далі – ЗМІ) до мережі Інтернет, розвиток інтернет-комунікацій можна зробити висновок, що запропонована О. Литвиненком типологія станом на сьогоднішній день потребує корінної перебудови.

Окрім проблеми застарілої типології, досі не було проведено системного дослідження СІО як психологічної зброї під час міждержавних конфліктів, особливо систему та сукупність психологічних прийомів та засобів які можуть бути використані під час проведення СІО з тією чи іншою метою, відповідно до завдань, що

стоять перед організаторами інформаційно-психологічного впливу (далі – ІПВ).

Відповідно, перед сучасними дослідниками стоїть завдання систематизувати наявні знання з теорії сугестії, нейрон-лінгвістичного програмування, гіпнозу та інших видів навіювання, які можуть та мають бути використані у проведенні СІО та створення чіткої системи інструментів ІПВ відповідно до кожного типу та виду СІО.

Аналіз останніх публікацій. Загалом, існує усталений погляд на типологію СІО, запропоновану О. Литвиненком ще у 2000 році і з тих пір незмінно подається у підручниках з політології, інформаційної безпеки тощо. В той же час О. Морозов, О. Курбан, Є. Магда, Г. Почепцов та інші достатньо докладно вивчали питання методів, інструментів та прийомів інформаційно-психологічних війн, що не могло не вплинути на практику та теорію ІПВ та СІО.

Мета публікації. Розробка пропозицій щодо складання системи типів та видів спеціальних інформаційних операцій відповідно до їх психологічних особливостей а також цілей та завдань організаторів СІО

Виклад основного матеріалу. О. Литвиненко у своїй роботі описав наступний підхід до **типології** СІО:

1. СІО, що направлені проти суб'єктів прийняття рішень (СПР)..
2. СІО, що мають на меті компрометацію суб'єкта (ціль) СІО.
3. СІО, що направлені на дестабілізацію (економічну, політичну) ситуацію.

На нашу думку, доречно ввести наступну типологію СІО:

1. СІО, де ціллю інформаційно-психологічного впливу є конкретна особа або визначене коло осіб. У таких операціях у якості цільової аудиторії можуть стояти конкретні суб'єкти або коло осіб у якості СПР так і особи, які мають певний авторитет (лідери суспільної думки, далі – ЛСД) і від того, що і як вони зроблять чи скажуть залежать настрої мотивація до дій чи бездіяльності інших осіб проте вони не є СПР. Ключова ознака таких суб'єктів – і перша і друга група осіб мають вплив, однак СПР – правовий та адміністративний (штаб військового підрозділу, адміністрація державної установи, очільник держави тощо) другий – моральний, духовний, ідеологічний (релігійні лідери, актори театру та кіно, митці тощо)..

2. СІО, що має на меті початок, зміна напрямку розвитку, припинення чи розмиття та розбиття певного процесу, явища чи події.

Як приклад можна привести неконтрольовані масові заходи «Розділяй та володарюй» – так найбільш точно можна охарактеризувати зазначений тип СІО. Будь-що має свій початок, розвиток та кінець. Завдання організаторів СІО – очолити цей процес. За певних умов такі заходи можуть перерости в масові неконтрольовані (правоохоронними органами) заходи аж до вуличних сутичок та спроб державного заколоту. В таких випадках правоохоронні органи мають започаткувати СІО, що матимуть на меті створення паралельних заходів, створення ворожнечі всередині координаторів чи/та керівників заходу, перенаправлення агресії учасників заходу на інші об'єкти чи інших суб'єктів.

3. Спін-операції, (від spin (англ.) – обертання). На меті таких СІО стоїть завдання розпочати обговорення певного питання. Іншими словами – у такій операції в ролі стержня виступає питання а навколо нього формується обговорення-дискурс. Такий тип СІО застосовується в рамках ідеї «вікна Овертона», головна мета якого – розширення точки зору суспільної моралі від табу на обговорення до впровадження ідей у нормативно-правове поле. Завдання СІО такого типу – почати обговорення певної ідеї (відповідно до цілей, завдань та мети організаторів СІО) для як мінімум зняття суспільного табу загалом на обговорення таких питань як максимум – підготовка населення до прийняття тих чи інших непопулярних рішень влади.

Висновки

З огляду на розвиток інформаційних технологій, концепція типології, що запропонована О. Литвиненко морально застаріла і потребує змін та доповнень відповідно до вимог та викликів сьогодення. Тому, нами було запропоновано ряд доповнень та змін до зазначеної концепції, що відповідають новим викликам у практиці проведення СІО, що пов'язані з науково-технічним розвитком, насамперед розвиток та поширення мережі Інтернет та соціальних мереж, бурхливий розвиток on-line ЗМІ тощо.

Деталізація та розширення запропонованої раніше типології СІО дозволить збільшити ефективність інформаційно-психологічного впливу та оптимізувати витрати матеріально-технічних та людських ресурсів.

ДЖЕРЕЛА

1. Литвиненко О. В. Спеціальні інформаційні операції та пропагандистські кампанії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 24.00.04 "політичні проблеми міжнародних систем і глобального розвитку" / Литвиненко Олександр Валерійович – Київ, 1999

Василь Гулай
доктор політичних наук, професор,
Національний університет «Львівська політехніка»

ПЕРСПЕКТИВИ ВРЕГУЛЮВАННЯ ПРИДНІСТРОВСЬКОГО КОНФЛІКТУВ ПРОГРАМИ ТА ДІЯЛЬНОСТІ НОВООБРАНОГО ПРЕЗИДЕНТА МОЛДОВИ ІГОРЯ ДОДОНА КРИЗЬ ПРИЗМУ РИЗИКІВ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Аналізуючи та оцінюючи ризики національній безпеці і приймаючи державно-управлінське рішення стосовно реалізації національного інтересу, як правило, слід здійснити детальний аналіз таких елементів ризику: ймовірність виникнення бажаного результату; можливість відхилення від поставленої мети; відсутність упевненості в її досягненні; можливість виникнення небажаних наслідків при виконанні (чи невиконанні) тих чи інших дій в умовах невизначеності; матеріальні, моральні та інші витрати, пов'язані з упровадженням обраної в умовах невизначеності альтернативи [3, с. 85].

Однією із найактуальніших воєнних загроз для України була й залишається присутність військового контингенту Російської Федерації у Придністровському регіоні Республіки Молдова, який може бути використаний для дестабілізації ситуації у південних регіонах України. Воєнно-політичними викликами, які можуть перерости в загрозу застосування воєнної сили проти України, є невирішеність питань щодо розмежування державного кордону України в акваторії Чорного і Азовського морів, незавершеність договірно-правового оформлення державного кордону України, зокрема, з Республікою Молдова [2].

Одночасно не варто не враховувати й того, що сама Молдова має серйозний внутрішній військово-політичний конфлікт з Придністров'ям та «законсервованим» з Гагаузією. На її території знаходяться підрозділи й військові склади російської армії, що суперечить постійному нейтралітету країни, про який зазначено в Конституції та Военній доктрині [7, с. 143].

Позбудитися частини очевидної невизначеності в окреслених питаннях мали б показати результати виборів президента Республіки Молдова, які завершилися у листопаді 2016 року. 18 листопада Центральна виборча комісія Республіки Молдова затвердила перемогу лідера Партії соціалістів Ігоря Додона, за якого проголосувало 834 тис. виборців (52,27 %), а за Майю Санду, кандидата від партії «Дія і солідарність» – 766,5 тис. виборців (47,7 %). За даними комісії, явка у другому турі президентських виборів перевищила 1,6 млн. виборців, тоді як правом голосу наділені 2,8 млн. громадян країни. ЦВК повинен протягом трьох днів з моменту публікації звіту надіслати його до Конституційного суду, який зобов'язаний скасувати або затвердити підсумки голосування протягом десяти днів після отримання звіту ЦВК [9].

У перебігу виборчої кампанії І. Додон, який дотримується багатьох проросійських позицій, обіцяв, серед іншого, розвернути Молдову зі шляху європейської інтеграції на шлях інтеграції в підконтрольні Росії політико-економічні структури, зокрема і скасувати Угоду про асоціацію між Молдовою і Євросоюзом [4].

Заява Додона про визнання приналежності Криму Росії, озвучена ним в останній тиждень перед виборами зумовили відповідну різку реакції МЗС України та вітчизняних оглядачів, які зупинилися переважно на загрозах для України у разі обрання проросійського кандидата Додона наступним президентом Молдови (при цьому Росія всіляко дистанціюється від молдовських виборів, наголошуючи на промолдовській політиці Додона, що відбито і в гаслі кампанії «Молдова має майбутнє!»). Прогнозовано, українські ЗМІ та коментатори найбільше уваги приділили заяві Додона щодо Криму та його проросійській позиції. Відтак, лідер соціалістів став уособленням усіляких можливих ризиків проєвропейському вектору Молдови, яка найдовше писала «історію успіху євроінтеграції» серед країн Східного Партнерства. Посилувало цей образ і повторення заяв щодо

федералізації Молдови за російським сценарієм, реінтеграції Придністров'я [1, с. 5].

Переможець на виборах президента в Молдові Ігор Додон змінив свою точку зору на угоду про асоціацію з ЄС і тепер говорить, що не зможе виконати свою обіцянку розірвати її. Тому що у президента немає таких повноважень. «Ми повинні використати досвід ЄС для розвитку нашої країни», – цитує слова молдовського політика «Gazeta Wyborcza». Додон запевнив, що під час його президентства угода буде належним чином виконуватися. Хоча під час передвиборчої кампанії він обіцяв, що розірве її і скерує Молдову на вступ в російську організацію – Євразійський союз. Тепер же переможець президентської гонки заперечує, що він займає проросійську позицію і запевняє, що це політичні суперники його таким помилково називали. Сам Додон себе називає «промолдовським» політиком. Він також пояснив, що перший свій візит в якості президента Молдови зробить в Москву, щоб домовитися про зняття російського ембарго на молдовські вина і товари. При цьому, Додон запевнив, що другий візит буде в Брюссель, а третій – в Бухарест [5].

На сьогодні І. Додоном сформульовано наступне поетапне бачення вирішення Придністровського конфлікту: «Спочатку в ході двосторонніх переговорів Кишинєва і Тирасполя виробляються загальні і прийнятні для кожної сторони принципи об'єднання. Потім вони детальніше обговорюються у форматі «5+2». І якщо вдасться прийти до консенсусу на цьому етапі, тоді проводити референдуми в Придністров'ї і правобережній Молдові». При цьому, відповідаючи на питання чи повинні російські війська піти з Придністров'я, він заявив, що на території країни не повинно бути «яких би то не було збройних сил інших держав». «Я – за нейтральний статус Республіки Молдова, який, до речі, прописаний в Конституції» – сказав політик [8].

Із завершення президентської виборчої кампанії в Молдові основну увагу варто зосередити на ситуації в її Придністровському регіоні. Реальна боротьба за посаду т.зв президента ПМР відбувається між трьома кандидатами: теперішнім «президентом ПМР» Євгенієм Шевчуком, «головою Верховної Ради ПМР» Вадимом Красносельським та депутатом «парламенту», лідером Партії комуністів Придністров'я Олегом Хоржаном.

Достатньо обґрунтованими вдаються припущення про існування домовленостей між найвпливовішим молдовським олігархом й першим віце-спікером парламенту країни за сумісництвом Владіміром Плахотнюком з одного боку та з теперішнім «президентом ПМР» Шевчуком чи найбільшою бізнесово-політичною групою ПМР «Шериф», котра підтримує «голову парламенту» Красносельським, щодо поетапного повернення Придністров'я до складу Молдови, а утворена в такий спосіб федеративна країна може бути й не на стільки орієнтованою на Росію, як видається на перший погляд, як на реалізацію інтересів Плахотнюка. І що особливо небезпечно: така модель може стати ідеальним варіантом для виходу Москви із т.зв східноукраїнського конфлікту [6, с. 19].

Таким чином, проаналізовані програмні засади та перші публічні заяви Ігоря Додона можуть розглядатися як основа для продовження комплексного дослідження ризиків національній безпеці Україні у зв'язку із змінами владної політичної конфігурації у Молдові після вступу на посаду новообраного президента та за результатами виборів президента самопроголошеної ПМР 11 грудня 2016 р.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бетлій О. Вибори в Молдові: карта сірого кардинала [Текст] / О. Бетлій // Дзеркало тижня. Україна. – 2016. – № 41 (5 листопада). – С. 5.
2. Военна доктрина України, затверджена указом Указом Президента України від 24 вересня 2015 року № 555/2015) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443>.
3. Глобальна та національна безпека: підручник / авт. кол.: В. І. Абрамов, Г. П. Ситник, В. П. Смолянюк; за заг. ред. Г. П. Ситника. – К. : НАДУ, 2016. – 784 с.
4. Додон заперечив, що має намір змінювати відносини Молдови з ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://glavcom.ua/news/dodon-zaperechiv-shcho-maje-namir-zminyuvati-vidnosini-moldovi-z-jes-382885.html>.
5. Додон передумав розривати асоціацію між Молдовою і ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dt.ua/WORLD/dodon->

peredumav-rozrivati-asociaciyu-mizh-moldovoyu-i-yes-wyborcza-225889_.html.

6. Ильченко С. Украинскую мечту Путина отшлифуют в Молдова [Текст] / С. Ильченко // Деловая столица. – 2016. – № 47 (21 листопада). – С. 19.

7. Левик Б. С. Балто-Чорноморський регіон: сучасний потенціал та перспективи: [монографія] [Текст] / Б. С. Левик. – Маріуполь : «Східний видавничий дім», 2015. – 244 с.

8. Россия должна уйти из Приднестровья – президент Молдовы [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://antikor.com.ua/articles/139245-rossija_dolhna_ujti_iz_pridnestrovjja_prezident_moldovy.

9. ЦВК Молдови офіційно визнала обрання президентом Додона [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dt.ua/WORLD/cvk-moldovi-oficiyno-viznala-obrannya-prezidentom-dodona-224991_.html.

Віталій Гутник
кандидат юридичних наук,
Львівський національний університет
імені Івана Франка

ОКРЕМІ ПИТАННЯ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМ КРИМІНАЛЬНИМ СУДОМ

Міжнародні злочини, вчинені на Майдані Незалежності під час мирних протестів в листопаді 2013 – лютому 2014 та окремих районах Донецької та Луганської областей під час збройного конфлікту на сході України спонукали нашу Державу звернутися до Міжнародного кримінального суду (далі – МКС), визнавши юрисдикцію цього міжнародного суду.

При цьому, Україна двічі використала можливість для здійснення юрисдикції МКС. Перший раз, наша держава прийняла юрисдикції у лютому-квітні 2014 року щодо вчинених злочинів протягом мирних протестів в Україні з 21 листопада 2013 до 22 лютого 2014 [2; 3]. Вдруге, Україною була визнано юрисдикція *ad hoc* МКС щодо злочинів, які вчинені на території України з 20 лютого 2014 р. до моменту прийняття Заяви про визнання юрисдикції МКС (4 лютого

2015 р.). У Заяві про визнання юрисдикції МКС, Верховна Рада України звертає увагу, що в Україні були вчинені злочини проти людяності та воєнні злочини вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян [1]. І хоча кваліфікація злочинів (злочини проти людяності та воєнні злочини), яка зроблена українським парламентом та вказівка на осіб які вчинили злочини (вищі посадові особи РФ та керівники так званих «ДНР–ЛНР») не має жодного юридичного значення для Прокурора МКС (ситуація передається у цілому; МКС сам визначає які саме злочини були вчинені і хто їх вчинив), це засвідчує позицію української влади необхідності притягнення до відповідальності саме вказаних вище осіб за вчинені злочини.

Прокурором МКС уже розпочато попереднє дослідження (*preliminary examination*) щодо цих подій для визначення відповідності критеріїв для початку розслідування [4]. До цього часу по обох заявах переданих до МКС досі навіть не розпочато розслідування.

Виникає питання скільки часу Прокурор МКС може проводити «попереднє дослідження» по переданих подіях в Україні?

Римський Статут МКС на відміну від норм внутрішньодержавного права не встановлює процесуальних строків прийняття рішення про початок розслідування (аналог відкриття кримінального провадження), строку проведення розслідування, судового розгляду і т.д., застосовуючи концепцію «розумного строку». Звісно що це пов'язано з особливостями міжнародної співпраці щодо отримання доказів, виклику свідків, арешту підозрюваних осіб і т.д., а тому встановлення за таких обставин конкретних строків є просто неможливим. Тому, не варто очікувати швидкого прийняття вироку МКС по подіях в Україні щодо яких зараз здійснюється попередня перевірка Прокурором.

Складними є питання щодо співпраці між МКС та Україною щодо надання доказів. Попри суттєву активізацію роботи Генеральної Прокуратури України у цьому напрямку, належна співпраця з МКС не забезпечена. Виникають проблеми щодо перекладу документів (робочими мовами МКС є англійська та французька), які є розпорядженні українських правоохоронних органів, а також

відповідності українського кримінального та кримінального законодавства щодо кваліфікації злочинів та стандартів справедливого судочинства (зокрема, які стосуються права на захист), вимогам Римського статуту. Зокрема, кримінальні провадження, які ведуться в Україні у зв'язку зі злочинами, які вчинені на Майдані Незалежності та у зв'язку зі збройним конфліктом в окремих районах Донецької та Луганської областей рано чи пізно будуть передані до МКС, тому вкрай важливо забезпечити дотримання належних стандартів судочинства, у тому числі у сфері гарантування права на захист. Недотримання таких стандартів може спричинити визнання отриманих правоохоронними органами України доказів недопустимими у МКС.

Важливу роль у зборі доказів для МКС у контексті міжнародних злочинів вчинених у зв'язку з російською збройною агресією, відграють громадські організації, однак, якість зібраних ними матеріалів навряд чи може бути на задовільному рівні.

На завершення додам, що російський окупант також веде активний збір доказів і передає їх до МКС. Відтак, нашій Державі варто би було створити спеціальний підрозділ (наприклад, у рамках Генеральної Прокуратури України) до компетенції якого би входило виключно питання співпраці з МКС. Будь-які зволікання у збиранні, систематизації і переданні доказів до згаданого міжнародного суду буде явно не на користь нашої Держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Заява Верховної Ради України «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян» від 04.02.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/145-19>.

2. Declaration by Ukraine lodged under Article 12(3) of the Rome Statute, 9 April 2014. – Available at : http://icc-cpi.int/en_menus/icc/press%20and%20media/press%20releases/Documents/997/declarationRecognitionJurisdiction09-04-2014.pdf.

3. Declaration of the Verkhovna Rada of Ukraine, 25 February 2014. Available at : http://icc-cpi.int/en_menus/icc/press%20and%20media/press%20releases/Documents/997/declarationVerkhovnaRadaEng.pdf.

4. ICC Press Release, 'The Prosecutor of the International Criminal Court, Fatou Bensouda, opens a preliminary examination in Ukraine' (ICC-OTP-20140425-PR999), 25/04/2014. – Available at : http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/press%20and%20media/press%20releases/pages/pr999.aspx.

*Ольга Дем'янчук
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника*

КИТАЙСЬКИЙ ЧИННИК В УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКОМУ ПРОТИСТОЯННІ

Обговорюючи російсько-українську кризу, журналісти і політики зосередились переважно на подальшому протистоянні Заходу й Росії. Позиція Росії виглядає як позиція ізольованого божевільного, чия агресія в Україні спровокувала широкі контрзаходи США та Європейського Союзу. Російські офіційні джерела, втім, твердять, що Росія не самотня й заручилася підтримкою Китаю.

На нинішньому етапі Росія прагне, по суті, не лише зберегти свій колишній економічний та політичний вплив на Україну, а й навіть посилити його. Росія прагне зберегти статус наддержави, свій політичний та економічний вплив у світі, Європі й, особливо, на теренах колишнього СРСР. Утім, нинішній конфлікт з Україною надзвичайно ускладнив російській стороні досягнення цих геополітичних цілей. Загострення відносин Росії з країнами Заходу не лише у військово-політичній, а й економічній сферах стає дедалі очевиднішим.

Подальший розвиток українсько-російських відносин зачіпає інтереси Білорусі, Казахстану і навіть Китаю. Така зацікавленість у розвитку українсько-російських відносин представників «третьої сторони» і їх прагнення досягти своїх геополітичних і гео економічних цілей справляє вельми потужний вплив на розвиток українсько-

російських відносин, оскільки змушує їх коригувати свою геополітичну та гео економічну стратегію і тактику. До того ж на сучасному етапі українсько-російські економічні відносини розвиваються під потужним впливом міжнародного військово-політичного фактору, активізація якого відбулася під впливом порушення Росією Будапештського меморандуму та окупації Криму російськими військами.

Загострення відносин Росії з країнами Заходу (не говорячи вже про Україну) підштовхнуло нинішню російську владу до демонстративного поглиблення відносин з Китаєм. У цьому ж контексті можна також згадати про нещодавній гучний інформаційний супровід у російських ЗМІ укладання російсько-китайських газових угод. Оглядачі російських ЗМІ наголошують, що, судячи з останніх дій та заяв вищого російського керівництва, нині як основного економічного партнера, кредитора й політичного союзника на міжнародній арені Кремль розглядає Китай, який стрімко завойовує провідні позиції у світі. При цьому згадується, що в липні Міністерство закордонних справ КНР заявило, що Китай послідовно виступає проти того, щоб «у практиці міжнародних відносин за кожного зручного випадку ставилося питання про застосування санкцій і поширювалися погрози про їх запровадження». Також МЗС Китаю відмовився від пропозиції США приєднатися до санкцій проти Росії через ситуацію в Україні. «Криза в Україні вимагає політичного рішення. Якщо виходити з реальної ситуації, то санкціями зазвичай не можна вирішити проблему», – вважає МЗС Китаю.

Але деякі російські експерти доволі скептично ставляться до здатності Росії компенсувати свої економічні та інші втрати від погіршення відносин з розвинутими державами за рахунок поліпшення відносин з Китаєм. При цьому їх точка зору базується на таких аргументах. За словами начальника сектору Азії Російського інституту стратегічних досліджень М. Карпова, Китай може замінити Росії Європу в деяких економічних сферах і дати фінансування під окремі проекти, однак повноцінною альтернативою фінансовим і товарним ринкам Заходу Китай не стане.

З іншого боку, Китай має власні глобальні геополітичні та гео економічні амбіції. І ряд експертів не виключає, що він згодом зможе реанімувати свої колишні територіальні претензії до Росії.

Російська політична верхівка, мабуть, усвідомлює це. Недарма ж останнім часом масштабні навчання російських збройних сил проводяться не лише біля кордонів України, а й на Далекому Сході.

Тим часом американський уряд продовжує контактувати з Китаєм на предмет запровадження санкцій проти Росії, заявив в інтерв'ю литовському виданню Alfa.lt координатор держдепартаменту США посол Д. Фрід. Крім того, за його словами, Вашингтон переконує приєднатися до списку санкцій проти Росії Норвегію, Швейцарію та ряд інших країн.

Китай досі намагався займати компромісну позицію, визнаючи кризу, не критикуючи при цьому дії Росії безпосередньо. Китай радше обрав невизначеність, аніж заохочував російський бій. Його позиція стосовно України – це великою мірою продукт складних відносин між Китаєм, Росією та Сполученими Штатами, а також важливості власних цілей Китаю в управлінні своїми міжнародними зобов'язаннями. Росії не варто розраховувати на більш однозначну підтримку Китаю у питанні України, так само міжнародній спільноті не варто очікувати, що Китай стане активнішим посередником. Вірогідніше, що Китай лишатиметься пасивним спостерігачем.

Для Китаю залишатися у цьому конфлікті нейтральним, наскільки це тільки можливо, – спосіб уникнути напруження з двома головними партнерами, Росією та Сполученими Штатами. Відкрита критика Росії ставила би під загрозу стратегічні китайсько-російські відносини і загалом спільний підхід до міжнародних криз.

Отже, російська еліта має перебільшені очікування щодо співробітництва з Китаєм. Адже говорити про те що Китай може серйозно замінити Захід для Росії за цілим рядом ключових параметрів, насамперед, фінансових видається, абсолютно утопічною. Китайська фінансова система дотепер, по суті, система соціалістичної країни з неконвертованою валютою.

Ігор Земан
кандидат юридичних наук,
Львівський національний університет
імені Івана Франка

ЧИ МОЖЕ СПРАВА «НІКАРАГУА ПРОТИ США» ПОСЛУЖИТИ ОСНОВОЮ ПОЗОВУ УКРАЇНИ ПРОТИ РОСІЇ ДО МІЖНАРОДНОГО СУДУ ООН?

Події, які розпочалися на території України три року тому спричинили масштабні зміни в суспільстві, регіональній системі безпеки та мають вплив у глобальному вимірі.

Дії Російської Федерації стосовно спочатку анексії Криму, а згодом і підтримки та фактичного ведення збройного конфлікту на території Донецької та Луганської областей викликають осуд та політико-економічні санкції з боку багатьох країн світу.

Відразу слід наголосити, що Україна, як безпосередньо постраждала сторона в цьому конфлікті має реагувати дещо по-іншому від держав, які фактично стоять осторонь і можуть лише опосередковано висловлювати свою позицію стосовно проблеми. Отож дії України мають бути виражені у двох площинах. Перша охоплює максимальну мобілізацію власних ресурсів та використання гарантованого основоположними принципами права на самозахист. Бойові дії на Сході нашої держави, жертви по обох сторонах фронту доводять про спроби України захищати свою непорушній кордонів, територіальну цілісність та суверенітет. Друга площина стосується комплексу дій нашої держави на міжнародній арені, які мають протистояти добре організованій та фінансованій пропаганді російського інформаційного простору, а також включати правові засоби вирішення наявного збройного конфлікту.

Фактично офіційно війну ми ні Росії, ні жодній іншій державі чи утворенню не оголосили. Більше того в нашій державі не оголошено навіть надзвичайний стан. Збройні сили разом із національною гвардією, поліцією та Службою Безпеки України проводять колісь дивно названо, заплановану на короткий час Антитерористичну Операцію, яка триває вже майже три роки. Разом з тим в інформаційному просторі та з уст багатьох військових часто звучить

термін «гібридна війна», яку проти нас веде північно-східний сусід. Однак, як справедливо риторично запитав проф. Олександр Задорожній на одній зі своїх лекцій «що саме гібридне у цій війні? Можливо кулі не справжні, а гібридні; чи артилерійські снаряди теж гібридні? Ні, і перше, і друге справжнє. І війна у нашій державі також справжня». Але ми навчилися цього дивним чином не помічати та фактично і не визнавати. Жахає думка, коли більшість вже звикла чути про кілька загиблих вояків щодня, наче статистику результатів недавніх футбольних матчів.

Повертаючись до дій на міжнародній арені, слід зазначити, що такий собі з одного боку регіональний конфлікт на території України піднімає важливу проблему глобального рівня, а саме спроможності звертатися та бути захищеним від існуючих універсальних систем безпеки.

Російська Федерація дуже часто любить виправдовувати свої явні грубі порушення норм міжнародного права, якимись формальним підтасованим викривленим дотримання вимог законодавства. Чого тільки варта вистава щодо референдуму в Криму та подальшого прохання його приєднатися вже як самопроголошеної незалежної республіки до складу Росії. Виходячи з такої самовпевненої позиції нашого сусіда і в минулому стратегічного партнера хотілось би почути аргументацію Росії у виправданні своїх дій перед Міжнародним Судом ООН.

Варто зазначити, що ряд українських вчених досить критично відносяться до можливості ініціювати розгляд спору між Україною та Росією перед Міжнародним судом ООН. О. Задорожній зазначає: «агресія Російської Федерації, яка призвела до окупації та незаконної анексії Кримського півострову, породили в українському суспільстві тезу про необхідність звернення до Міжнародного Суду ООН. Тези про можливі звернення до міжнародних судових установ, які є завідомо нездійсненними, не лише не йдуть на користь Україні, але і негативно впливають на розробку конструктивних підходів, а також на міжнародний імідж нашої держави. Компетенція МС ООН є факультативною за своїм характером, тобто такою, що потребує згоди сторін. Очевидно, що Російська Федерація не дасть своєї згоди на юрисдикцію МС ООН по будь-якій справі, ініційованій Україною. Окремим аспектом проблеми, навіть якби звернення до МС ООН

проти Росії мало б перспективи з огляду на юрисдикційні питання, є наслідки такого звернення. Україна мала б обґрунтувати наявність спору та його юридичну природу»¹. Тобто мова йде про недоцільність готувати міжнародний позов щодо анексії Криму. Бо якщо Україна підніме питання наявності спору щодо Криму, то тим самим підірве свою чітку міжнародну позицію і переконання щодо насильного заволодіння цієї територією нашої держави. Однак видається дещо іншою ситуацію на Сході. Тут простежуються багато паралель з спором між Нікарагуа та США, де Сполучені Штати також підтримували та фінансували незаконні терористичні збройні формування на території Нікарагуа.

З огляду на це можна підняти питання кваліфікації дій Росії, як акту агресії відповідно до Резолюції ГА ООН 1974 р. та по аналогії до *Nicaragua case*. Важливо, що Міжнародний суд ООН у справі «Нікарагуа проти США» визнав, що США несуть відповідальність «за планування, керівництво і підтримку» нікарагуанських бойовиків (контрас).

У справі щодо Нікарагуа МС ООН постановив, що: засилання збройних угруповань може становити збройний напад, а допомога повстанцям, зокрема забезпечення зброєю, може становити погрозу застосування сили.

Якщо порівняти дії США та Росії у зазначених випадках, то можна простежити такі схожості. У командуванні Нікарагуа була участь інструкторів США. В Україні було чимало бойовиків, зокрема командирів, — росіяни та колишні військовослужбовці спецслужб РФ.

Виділення коштів на підтримку контрас з боку США та свідчення про фінансування терористів компартією Росії. Навчання контрас американськими інструкторами (ЦРУ) та присутність російських спеціалістів безпосередньо серед терористів, але невизнання їх дій керованими РФ.

З боку США — розвідка, зокрема радіолокаційна; залучення бойових кораблів ВМС США до переміщення контрас та мінування ними портів Нікарагуа.

¹ Задорожній О. В. Міжнародне право в міждержавних відносинах України і Російської Федерації 1991–2014: монографія / О. В. Задорожній. – К. : К.І.С., 2014. – 960 с. – С. 649-650.

Стосовно використання зброї у пункті 91 МС ООН вказує, що контраст використовували для власних потреб літаки (не бойові), що надавали їм Сполучені Штати Америки. Є чимало свідчень використання терористами військової техніки російського походження, що надається самою Росією боку Росії — розвідка, зокрема радіолокаційна та постачання безпілотників, однак ці дії не доведено; останнім часом були свідчення про ракетні удари і навіть авіаудари з території Росії.

Порівнюючи справи США-Нікарагуа та Росія-Україна, ми виокремили ідентичні та схожі форми підтримки США та Росією терористів відповідно в Нікарагуа та на сході України. Таким чином можемо вважати рішення МС ООН у справі «Нікарагуа проти США» базовим для визначення дій Росії на території України як збройного нападу на сусідню державу, порушення її територіальної цінності, втручання у внутрішні справи незалежної держави¹.

Аналіз практики вирішення спорів Міжнародним Судом приводить до висновку, що держава, яка заперечує юрисдикцію Суду та відмовляється брати участь у справі, навряд чи погодиться з рішенням. Важко очікувати від держави, яка визнана винуватою у порушенні своїх первинних зобов'язань по міжнародному праву, щоб вона виконала свої вторинні зобов'язання – щодо рішення Суду².

На завершення висловлюємо думку, що не варто зневірюватися ще не розпочавши справу. Потрібно довести Росію до справжньої відмови брати участь у такому спорі, якщо ця країна справді відмовить. Але не вважаємо за правильне ще нічого не підготувавши відразу заявляти про безперспективність задуму. Крім того навіть відмова російської Федерації від участі у розгляді МС ООН вже буде перемогою України на дипломатичному рівні.

¹ Довбенко М. Міжнародно-правова кваліфікація дій Російської Федерації на сході України як акту агресії / М. Довбенко // Незалежний аналітичний центр геополітичних досліджень «БОРИСФЕН ІНТЕЛ». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bintel.com.ua/uk/article/ocinka/>

² Мюллерсон Р.А. Решение Международного Суда по делу Никарагуа против США и международное право / Р.А. Мюллерсон // Советский ежегодник международного права. – 1987. – Москва, 1988. – С. 52.

ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК БЕЗПЕКОВОЇ СИТУАЦІЇ В ДЕРЖАВІ В РЕЗУЛЬТАТІ ПОВАЛЕННЯ АВТОРИТАРНОГО РЕЖИМУ

Активізація громадських рухів, що супроводжувалась масовою суспільною мобілізацією суспільств арабських країн Близького Сходу та Магрибу, з метою зміни авторитарних та корумпованих політичних режимів цілої низки держав регіону, відрізнялась певною «модельністю» і «сценарністю». Це відкриває можливість для ретельного вивчення та складання аналітичної моделі механізму зміни влади в державі за допомогою мобілізації широких мас населення. Події в Україні в кінці 2013 – першій половині 2014 р. підтвердили дієвість механізмів масової соціальної мобілізації з метою зміни правлячого режиму. Також ці події підтверджують потребу в аналітичному інструментарії, який на основі узагальнення спільних рис так званих «кольорових революцій», дозволяв би систематизувати ключові чинники і фактори впливу на розвиток ситуації та прогнозувати розгортання подій в обставинах соціального протистояння і конфлікту такого роду.

Стартовим моментом для початку аналізу є повалення авторитарного режиму або режиму, що характеризується як «дефективна демократія»¹. Саме ця ситуація обумовлює рамкові передумови для наступного розвитку і ескалації конфлікту після втрати контролю над суспільно-політичними процесами з боку центральної і характеризується неможливістю (значною складністю) застосування в повній мірі демократичних механізмів зміни влади та узгодження суперечливих інтересів різних політичних, фінансово-

¹ З приводу «дефективних демократій» див.: WOLFGANG MERKEL. Embedded and Defective Democracies // Democratization, Vol.11, No.5, December 2004, pp.33–58. Доступ: http://www.wzb.eu/sites/default/files/personen/merkel.wolfgang.289/merkel_embedded_and_defective_democracies.pdf

економічних, соціальних груп – в той час коли суспільно-політична ситуація вимагає радикального реформування відносин між владними інституціями і суспільством. В свою чергу, це може вести до використання радикальних засобів протесту і репресивних заходів з боку влади, владних інституцій і формальних та неформальних провладних громадських груп та формувань, а отже – ескалації громадянського конфлікту.

Таким чином формується специфічний політичний «ландшафт», що характеризується конфліктогенністю, фрагментацією політичного і безпекового простору держави, вакуумом влади і вакуумом відповідальності, в умовах втрати контролю над ситуацією з боку центральних владних інститутів. За таких умов, до чинників і рушійних сил, що впливатимуть на розвиток подій, слід зарахувати наступні:

- створення «політичних рамок» врегулювання конфлікту/конфліктів відразу після падіння режиму;
- наявність сильних регіональних/локальних еліт;
- ступінь та темпи радикалізації вимог протидіючими сторонами (сумісність/несумісність інтересів і вимог);
- рівень консолідованості та наявність широкої громадської підтримки в сторін конфлікту;
- наявність/відсутність яскраво виражених лідерів сторін конфлікту, спроможних консолідувати навколо своєї особи і політичної програми прихильників;
- компактність, гомогенність і територіальна окремішність «ареалів» підтримки тої чи іншої сторони конфлікту;
- наявність етнічної/конфесійної/лінгвістичної диференціації прихильників тої чи іншої сторони конфлікту;
- доступ сторін конфлікту до фінансових і матеріальних ресурсів;
- можливості сторін по контролю над силовими структурами (підрозділами міністерства внутрішніх справ та збройних сил, спецслужбами, воєнізованими організаціями та підрозділами).
- ступінь інституалізованості і організованості сторін; втручання чи пряма підтримка (в тому числі воєнна) ззовні; ступінь інтернаціоналізованості конфлікту;

наявність/відсутність в сторін конфлікту міжнародної громадської (і як наслідок політичної) підтримки;

Загалом, найбільш вірогідними сценаріями розвитку конфліктної ситуації після падіння авторитарного режиму, на думку автора є наступні:

1. *фрагментація* суспільства і політичного простору країни з творенням множини (від 3 і більше) відносно рівних за потенціалом угруповань, що провадитимуть подальшу боротьбу за контроль і владу (в першу чергу в межах своїх ареалів – політичних і територіальних – існування);

2. *розкол* країни/суспільства на два більш-менш рівних за потенціалом угруповання, що вестимуть боротьбу за відновлення повного контролю над країною;

3. *асиметрична консолідація* більшої частини суспільства навколо нової влади за наявності менш потужної, але структурованої і консолідованої опозиції, що готова розпочати боротьбу (в тому числі із застосуванням насильства) проти нової центральної влади.

4. *консолідація влади силовим блоком*, відновлення жорсткого контролю над суспільством і обмеження демократичних свобод.

5. *консолідація* суспільства

Дані сценарні вибудовуються виходячи з можливої розстановки сил між прихильниками «старого» та «нового» режиму, регіональних політичних та фінансово-економічних еліт, силових структур та їх здатності до мобілізації суспільства на свою підтримку.

Чинники, що впливатимуть на реалізацію того чи іншого сценарію можна згрупувати у п'ять категорій:

- *рамки процесу політичного врегулювання*
- *еліти*
- *ступінь консолідованості суспільства і суспільних груп*
- *ступінь інтернаціоналізованості конфлікту*
- *ресурси протиборчих сторін*

THE ROLE OF THE MASS MEDIA IN CONFLICT RESOLUTION

Mass media is defined in many ways, but the *clou* is that it relates to diversified collection of media technologies, institutions by which the information content is directed to a very large and diverse audience. In principle, the media should be neutral, impartial. Mass media has a significant force in modern world and its influence on society is surprisingly large. The consequence of this is that the media are used in many difficult situations. Newspapers, television, radio, and the internet – all they has become one of the main instruments of political change with varying intensity over time. It is not surprising that the mass media often plays a key role in today's crises, conflicts and wars.

Today's international security conditions – full of opportunities, challenges and threats – require from states constant changes and adaptation in order to maintain its effective functioning. Security environment – characterized by uncertainty – determines the importance of permanent redefining directions of changes to the current safety conditions. History of the world shows that conflicts are common and vary in nature – as widely as possible the author has referred to its processual character.

For years of its existence, the role of mass media in maintaining of international order (also in the 21st century) was repeatedly revealed. Today media realize not only their own, autonomic operations, but also work closely with international institutions, security organizations. One of the fields of cooperation is conflict resolution.

In reference to the above findings, the main questions in this research are:

- How does the constructive and destructive role of mass media for peace look?;
- What are today`s contributions of the mass media to conflict resolution? (with examples);
- How does the mass media cooperate with international institutions in conflict resolution? (with examples);

– How does the mass media deliver the information during conflicts? (with examples and discussion about measuring effectiveness).

Special attention was paid to issues of terminology, which are important from the point of view of standardization and communication. Emphasis was paid to increasing importance of the mass media in the conflict management. All aspects were presented in a concise way – considerations were based on bibliography. The need to conduct research in the field of conflict resolution is still actual.

Keywords: safety, mass media, conflict management, conflict resolution, security environment, international order

BIBLIOGRAPHY

1. Bajraktari Y., Parajon Ch., *The Role of the Media in Conflict*, <http://www.usip.org/publications/the-role-of-the-media-in-conflict>, online 30.11.2016.

2. Chebii Z.K., *The Role of Media in Conflict Management: The Case of Electoral Conflicts in Kenya*, “Journal of Global Peace and Conflict” 2(3) (2015), pp. 39-61.

3. Chmielewska M., Kolińska M., *Rola mediów w komunikacji pomiędzy organami administracji publicznej a obywatelami RP podczas wystąpienia sytuacji kryzysowej*, „Zeszyty Doktoranckie WBN” 2(3) (2012).

4. Himelfarb S., Chabalowski M., *Media, Conflict Prevention and Peacebuilding: Mapping the Edges*, <http://www.usip.org/publications/media-conflict-prevention-and-peacebuilding-mapping-edges>, online 30.11.2016.

5. Kozłowska A., *Oddziaływanie mass mediów*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie – Oficyna Wydawnicza, Warszawa 2006.

6. Kulasza K., Gromek P., *Media w zarządzaniu kryzysowym – szanse i zagrożenia* [in:] Roguska A. (ed.), *Media w edukacji. Obszary lokalności – różnorodność współczesności*, Fundacja na rzecz dzieci i młodzieży “SZANSA”, Siedlce 2013.

7. Kuusik N., *The Role of the Media in Peace Building, Conflict Management, and Prevention*, <http://www.e-ir.info/2010/08/28/the-role-of-media-in-peace-building-conflict-management-and-prevention/>, online 30.11.2016.

8. Manoff R.K., *The Media's Role in Preventing and Moderating Conflict*, <http://www.colorado.edu/conflict/peace/example/mano7476.htm>, online 30.11.2016.

9. Najih I., *The Mass-media Role in Conflict Resolution (A Case Study of Kompas Daily Coverage on Aceh Conflict 2003 – 2005)*, "Procedia Environmental Sciences" 20 (2014), pp. 451-458.

10. Olayinka A.P. and others, *Impact of Mass Media in Conflict Resolution*, "International Journal of Advanced Academic Research" 1 (2015).

11. Profit-Szczepańska M., *Media w stanach zagrożenia – wstęp do analizy problemu*, Komenda Miejska Państwowej Straży Pożarnej w Gorzowie Wielkopolskim, Gorzów Wielkopolski 2000.

12. Puddephatt A., *Voices of war: Conflict and the role of the media*, International Media Support, Copenhagen 2006.

13. *The Role of Local Media in Conflict Resolution*, DPI Roundtable Meeting, Istanbul, Democratic Progress Institute, London 2012.

14. Wolfsfeld G., *Media and the Path to Peace*, Cambridge University Press, Cambridge 2004.

Michał Krzyżanowski
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
Lublin

STOSUNKI CHIŃSKO-TADŻYCKIE JAKO PRZYKŁAD POLITYKI CHRL WZGLĘDEM STREFY POSTSOWIECKIEJ

W roku 1991 Tadżycka Socjalistyczna Republika Radziecka upadła, jej miejsce zaś zajęła niepodległa Republika Tadżykistanu. Przed władzami tego kraju pojawiła się konieczność ułożenia na nowo stosunków dyplomatycznych z sąsiadami – już nie jako części ZSRR, ale samodzielnego państwa. Sytuacja geopolityczna w której znalazł się Tadżykistan sprawiła, że jedną z bardziej istotnych kwestii z tym związanych były kontakty z Chińską Republiką Ludową. W trakcie omawiania kontaktów tadżycko-chińskich, Chiny przedstawia się jako hegemon dyktującego warunki mniejszemu i słabszemu sąsiadowi.

Jednakże, stosunki te są znacznie bardziej skomplikowane, zaś Tadżykistan pełni ważną rolę w chińskich planach względem Azji Centralnej.

Zaproponowany przeze mnie referat ma na celu nakreślenie natury relacji między tymi dwoma państwami, z wyszczególnieniem problematyki związanej z ich pograniczem. W ujęciu teorii pogranicza Steina Rokkana, analizowane obiekty mogą poddawać się dominacji danego ośrodka w jednym aspekcie (w tym wypadku ekonomicznym i politycznym), ale w innym mogą pozostawać niezależne (np. kulturowo). Tadżykistan pełni w tym wypadku rolę terenu pogranicznego w znacznie szerszym kontekście – reprezentując całą Azję Centralną. Wykorzystanie zależności zawartych w tym stwierdzeniu pozwala na opisanie dwóch filarów na których opierają się kontakty między Chinami i Tadżykistanem. Pierwszym jest chińska ekspansja w kierunku strefy postsowieckiej, drugim zaś wymiana kulturowa mająca doprowadzić do stabilizacji w rejonie (zwłaszcza zaś w chińskiej prowincji Xingjiang).

Na początku, przedstawiona zostanie kwestia źródeł niepokoїв na terenie obejmującym najbliższe chińskie sąsiedztwo Tadżykistanu. Sytuacja w Regionie Autonomicznym Sinciang-Ujgur uległa komplikacji w latach dziewięćdziesiątych, gdy wśród mniejszości etnicznej Ujgurów wzmocnieniu uległy tendencje separatystyczne. Jednocześnie, ruchy dążące do oddzielenia Sinciangu coraz częściej sięgały po ideologię radykalnego islamizmu. Dodatkowych kłopotów dostarczały również próby porozumienia z Indiami, dotyczące ustalenia oficjalnej wspólnej granicy na spornych obszarach. Nakreślenie wydarzeń z tym związanych pozwoli na przedstawienie chińskiej strategii osiągnięcia stabilizacji w tym regionie przez współpracę z najbliższymi sąsiadami – w tym byłymi republikami sowieckimi, których sytuacja wyznaniowa i etniczna podobna była do tej na terenie Sinciangu. ChRL rozpoczęła proces wymian kulturowej, który opierał się przede wszystkim na popularyzacji nauki języka chińskiego oraz fundowaniu stypendiów dla zdolnych studentów oraz specjalistów w konkretnych dziedzinach. Zjawisko to porównane zostanie z wysuwanymi przez Chiny gwarancjami pomocy Tadżykistanowi w zwalczaniu terroryzmu – mającego podobne w tym kraju podobne podłoże, co w Sinciang. Omówione zostanie to na przykładzie *Szanghajskiej konwencji o walce z terroryzmem, separatyzmem i ekstremizmem z 2001* (stanowiącej niejako podsumowanie wcześniejszych dokumentów w tym aspekcie).

Stabilna sytuacja na pograniczu i współpraca z sąsiadami (czasami bliska próbom ich całkowitego uzależnienia) są podłożem dla dalszej ekspansji Chin. W dalszej kolejności omówione zostaną długofalowe chińskie plany ekonomiczne i polityczne dla obszaru Azji Centralnej. Chiny udzielają Tadżykistanowi korzystnych pożyczek, zwłaszcza pod kątem rozwoju sektora energetycznego. Tadżykistan uznaje się za największego odbiorcę chińskich kredytów w Azji Centralnej – zadłużenie tego kraju względem ChRL sięgać może nawet 70 %. Chińskie ingerencje związane z tą zależnością sięgają dość głęboko. Za przykład posłuży tu kwestia korekt granic i porozumień w ich sprawie (w tym casus przełęczu Kulma) między obydwoma krajami, a także refleksja nad tym, czy jest to próba stworzenia tunelu tranzytowego na dalszy obszar Azji Centralnej czy też zmonopolizowania tamtejszego sektora energetycznego.

Temat referatu porusza istotne kwestie związane z planami Chińskiej Republiki Ludowej względem obszarów postsowieckich. Reprezentujący je Tadżykistan staje się niejako strefą buforową między Azją Centralną a Dalekim Wschodem. Wydarzenia z nim związane, odsłaniają nie tylko symptomatyczne dla regionu aspekty związane z planami chińskiego kolosa, ale również niepokoje targające tym regionem. Choć Chiny próbują narzucić tym terenom swoją hegemonię, wciąż potrzebują ich jako partnerów ze względu na stabilność tego obszaru – coraz bardziej kluczowego na arenie międzynarodowej.

*Олександр Кучик
кандидат історичних наук, доцент,
Львівський національний університет
імені Івана Франка*

РЕІНТЕРПРЕТАЦІЯ РОЛІ МІЖНАРОДНИХ БЕЗПЕКОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У КОНТЕКСТІ ЗРОСТАННЯ КОНФЛІКТОГЕННОСТІ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРІ

Переосмислення ролі міжнародних інститутів багатостороннього співробітництва у сучасних міжнародних відносинах зумовлене новими викликами та загрозами безпеки. Поява нових загроз безпеці

держав та зростання нестабільності у різних регіонах світу, особливо на пострадянському просторі та в регіоні Східної Європи, поставило завдання знайти шляхи оптимізації співробітництва між країнами на міжнародній арені. Сучасний міжнародний порядок характеризується поліархічністю та поліцентризмом. Водночас характерними його рисами є значна нестабільність та тенденція до відродження біполярності.

На користь цієї тези свідчить намагання Російської Федерації повернути світ в рамки традиційної біполярності з чітким розмежуванням сфер впливу. Водночас поява у міжнародному середовищі «нових» центрів регіонального та глобального впливу зумовлює необхідність переоцінки ситуації, що склалася. Зміцнення позицій Індії, Китаю, Саудівської Аравії, Ірану у міжнародних відносинах з одного боку, зростання ролі Європейського Союзу та загострення протистояння по лінії Схід–Захід, складають якісно нову геополітичну картину у світі. А оскільки загострення «заморожених конфліктів» навколо держав пострадянського простору та у Центрально-східноєвропейському регіоні, пробуджує новий сплеск активності міжнародних акторів, питання вибудовування нових, та вдосконалення вже існуючих стратегій поведінки на міжнародній арені залишається вельми актуальним. Актуальним воно є як для держав з високим рівнем суверенітету так і міжнародних інституцій для котрих питання гарантування чи забезпечення безпеки є базовим пріоритетом їхньої діяльності. Якщо мова йде про європейський регіон то у даному випадку ключовими акторами вважаємо Європейський Союз (ЄС), Організація Північно-Атлантичного договору (НАТО), Організація з безпеки та співробітництва у Європі (ОБСЄ), Співдружність Незалежних держав (СНД), Організація Договору про колективну безпеку (ОДКБ) тощо. При цьому слід зазначити, що в останній час зростає роль неформальних акторів міжнародних відносин та нестандартних міжнародних інституцій, які перебирають подекуди на себе завдання захисту та гарантування безпеки. Такими структурами можна вважати регіональні та субрегіональні утворення, як от, Вишеградська група, група Веймар (Веймарський трикутник тощо. Аналіз діяльності таких організацій засвідчує наявність трансформації розуміння ролі та функцій міжнародних організацій у сучасному світі. Традиційна діяльність

міжнародних інститутів багатостороннього співробітництва ще десятиліття назад кардинально вирізнялася своїм характером від діяльності сьогочасних міжнародних інституцій [3, р. 261–274].

Нові реалії у міжнародних відносинах не оминають сфери міжнародної (глобальної) та регіональної безпеки. З огляду на це важливим видається необхідність переосмислення як концепту безпеки загалом, так і міжнародної, зокрема. У цьому контексті варто зауважити, що ХХІ сторіччя привнесло в концепцію безпеки концентрування уваги на безпеці людини («Human Security»), інформаційній, кібернетичній, екологічній безпеки тощо. Після початку російської агресії проти України та анексії Автономної Республіки Крим, у політичному дискурсі все частіше почала звучати полеміка щодо використання (ведення) Росією «гібридної війни», а щодо безпеки – вживатися терміни «гібридні загрози». В цьому контексті важливим видається зауважити, що одними з перших почали реагувати на зміну концепту деякі міжнародні організації, як от Організація Північноатлантичного договору, на саміті якої у Варшаві у липні 2016 року було піднято питання про новітні загрози міжнародній безпеці. Зокрема було заявлено про появу нових загроз у вигляді «гібридної війни із гібридними загрозами у вигляді пропагандистської війни пов'язаної з елементами інформаційної війни, кібертероризму, інших технічних елементів протистояння». Серед рішень ухвалених Альянсом під час саміту впадає в око актуалізація нових загроз європейській безпеці як і безпеці в євроатлантичному просторі. Загалом аналіз рішень саміту НАТО у Варшаві засвідчує, що Альянс зробив, на нашу думку, досить вдалу спробу поставити питання про гарантування безпеки своїх членів, особливо у регіоні Центрально-східної Європи. Ухвалення рішення про розміщення на ротаційній основі у країнах Балтії та Польщі додаткових військових контингентів держав-членів Організації стало своєрідною гібридною відповіддю на «гібридні загрози» з боку Росії. Результатом саміту стало завдання про необхідність створення нової чи оновленої стратегічної концепції організації в умовах, що кардинально змінилися.

У 2016 році головними темами роботи ООН виступила Сирія, Південний Судан, КНДР та Україна – держави які стали предметом суперництва чи конфліктного врегулювання [2]. Водночас, говорячи

про результативність діяльності у контексті врегулювання, вона виявилася малоефективною. Обрання у 2016 році нового Генерального секретаря ООН Антоніо Гутерреша вселяє певні надії на поновлення дискусії щодо реформування Організації. Останнім часом почастишали випадки зловживання Російською Федерацією правом вето при голосуванні у Раді безпеки ООН за проекти резолюцій що засуджують агресивні дії РФ стосовно інших держав. Така поведінка одного із членів РБ ООН, що суперечить принципам діяльності цієї міжнародної інституції, перетворює її (ООН) на неефективну структуру. Іншим, не менш важливим, питанням реформування є розширення кількісного складу членів Радбезу організації з метою розширення територіального (географічного) представництва, котре покликане забезпечити участь у прийнятті та ухваленні різноманітних рішень «нові» держави які стали потужними міжнародними акторами – Індія, Південно Африканська Республіка, Індонезія, Бразилія тощо.

Криза ефективності міжнародних організацій зумовлює необхідність переосмислення форм та механізмів їхньої діяльності з метою гарантування міжнародної безпеки. Особливо важливим це є для регіональних міжнародних організацій. Оскільки з початком XXI століття розуміння міжнародної безпеки набуває нових інтегрованих ознак, на фоні змін міжнародного порядку видається важливим пошук шляхів залучення широкого спектру міжнародних організацій не лише безпекових, а й галузевих, до розв'язання питань гарантування міжнародної безпеки як в регіональному, так і глобальному масштабі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кучик О. Україна у багатосторонньому співробітництві в умовах трансформації сучасного міжнародного порядку // Транскордонна безпека: політико-правовий, соціально-економічний та гуманітарний виміри. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 14 квітня 2016 року. – Львів : факультет міжнародних відносин ЛНУ ім. І. Франка, 2016. – С. 3–5.

2. Найгарячіші теми у Радбезі ООН: Сирія, Південний Судан, КНДР та Україна – Сльченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unian.ua/politics/1526219-naygaryachishi-temi-u-radbezi-oon-siriya-pivdenniy-sudan-kndr-ta-ukrajina-elchenko.html>.

3. Kuchyk O., Chervinka I. Political and Legal Mechanisms of International Organizations in Ethno-Political Conflicts Settlement // Wschodnioznawstwo.– 2015. – Wrocław. – P. 261–274.

*Лариса Лазебник
доктор економічних наук, професор,
Університет державної податкової
служби України, Київська обл., м. Ірпінь*

КОНКУРЕНТНІ УМОВИ ДЛЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА ЯК ОПТИМАЛЬНА ФОРМА ВРЕГУЛЮВАННЯ ІНТЕРЕСІВ СУСПІЛЬСТВА І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГОСПОДАРЮЮЧИХ СУБ'ЄКТІВ

Одним з пріоритетних завдань соціально-економічного розвитку України є формування таких умов господарювання, які націлюють на розвиток вітчизняного виробництва. І тут, в першу чергу, необхідно забезпечити оптимальні конкурентні умови для підприємництва. Особливе значення в даний час набуває захист підприємницької діяльності в умовах високих економічних бар'єрів, пов'язаних з діяльністю компаній, що монополізують ринковий простір і витісняють конкурентів з ринку. Користуючись ринковою владою, великі бізнес-групи можуть встановлювати контроль над цінами і ключовими факторами, що визначають діяльність підприємств на ринку. Задля збереження своєї ринкової влади і контролю над ситуацією на ринку вчиняються дії, що обмежують конкуренцію, створюються штучні бар'єри входу на ринок, укладаються антиконкурентні угоди.

Обмеження конкуренції спотворює дію ринкових сил, призводить до нераціонального розподілу суспільних ресурсів, негативно позначається на підприємницької діяльності учасників ринку, і в кінцевому підсумку – всієї макроекономічної системи. Напрямок цього впливу і його результати для національної економіки і окремих ринків можуть бути різними, як позитивними, так і негативними. Але так як ринкова конкуренція багато в чому визначає стимули і

обмеження економічних агентів, вона представляє важливість і для попередження конфліктів.

Оптимальні конкурентні умови для підприємництва передбачають забезпечення рівних можливостей для суб'єктів господарювання щодо: створення фірм, доступу до ресурсів, участі в конкурсних процедурах державних закупівель, під'єднання до інженерних мереж загального користування, отримання у власність або оренди земель державної та комунальної власності, руху товарів в будь-яких формах, отримання державної фінансово-кредитної підтримки, економічної концентрації, захисту від корупційних дій органів влади, можливостях судового захисту своїх прав тощо [1].

Недостатній розвиток конкурентних відносин є однією з причин високого рівня трансакційних і виробничих витрат в економіці і, в кінцевому підсумку, – спотвореності реалізації підприємницьких функцій. Наведемо декілька реальних прикладів. 99 % вироблених в Україні тютюнових виробів припадає на чотирьох виробників, а саме: ПрАТ «Філіп Морріс Україна» (с. Докучаєвське, Харківська обл.), ПАТ «Джей Ті Україна» (м. Кременчук, Полтавська обл.), ПрАТ «Імперіал Тобакко Продакшн Україна» (м. Київ); ПрАТ «В.А.Т.– Прилуки» (м. Прилуки, Чернігівська обл.).

Протягом 2014–2015 рр. 100 % вироблених в Україні сигарет реалізовано зазначеними вище виробниками одному суб'єкту – товариству з обмеженою відповідальністю «Торгова компанія «Мегаполіс–Україна» (далі – ТОВ «ТК «Мегаполіс-Україна»). В 2014 році в Україні чинними були 29, а в 2015 р. – 31 ліцензія на право оптової торгівлі тютюновими виробами, з яких 9 належали виробникам тютюнових виробів та суб'єктам господарювання, пов'язаним із ними відносинами контролю, а 22 – іншим суб'єктам господарювання, включаючи ТОВ «ТК «Мегаполіс–Україна» [3].

У відкритих інформаційних джерелах відсутнє оприлюднення умов (зокрема, вимог, критеріїв, процедур, строків) відбору виробниками контрагентів для поставки і дистрибуції тютюнових виробів, що за умови фактичної відсутності конкуренції на ринку може вважатися бар'єром доступу на ринок інших, крім ТОВ «ТК «Мегаполіс-Україна», учасників і призвести до порушень законодавства про захист економічної конкуренції шляхом створення

перешкод доступу на ринок оптової реалізації тютюнових виробів, обмеження конкурентоспроможності.

У 2014–2015 роках ціни на сиру нафту, моторні бензини та дизельне пальне суттєво знизилися. Так, середня ціна на нафту марки Brent в серпні 2015 року знизилась близько до 50 % порівняно з 2014 роком та становила 55,43 дол. США за барель. При цьому роздрібні ціни на моторні бензини та дизельне пальне на АЗС в Україні зросли в середньому до 20 %. Таким чином, встановлення роздрібних цін в Україні не корелювало зі змінами факторів, що впливали на їх формування. При цьому, за розрахунками фахівців Антимонопольного комітету України, у тому числі з урахуванням коливання курсу долару США та євро, роздрібні ціни на моторні бензини та дизельне пальне учасників ринку в різні періоди 2015 року перевищували до 15 % рівень цін, які могли б бути встановлені за умов існування значної конкуренції на ринку. Такі дії учасників ринку залишилися непокараними, хоча вітчизняний Закон «Про захист економічної конкуренції» дозволяє у випадку доведення картельної змови штрафувати знахабнілих монополістів до 10 % їх річної виручки.

За офіційними даними АМКУ, у нас лише в 47 % української економіки склалася конкурентна структура, 12 % знаходиться в руках монополій, 16 % ринків олігополізовані, а на 25 % зафіксовано окремі ознаки домінування [2].

За підрахунками незалежних експертів рівень монополізації української економіки істотно вищий. Виходячи з індексу Херфіндаля-Хіршмана, тільки 17 % українських компаній (за сумою чистих продажів) працюють на висококонкурентних ринках. Тоді як 46 % працюють в умовах середньої концентрації, а ще 19 % – високої. Ще 18 % припадає на природні монополії [4].

Економічні перспективи України пов'язані зі створенням умов для розвитку економічної конкуренції шляхом реформатування та підвищення ефективності державної політики запобігання обмеженню конкуренції на вітчизняному ринку, запровадженням державної реєстрації та експертизи угод, що впливають на обмеження конкуренції на товарних і фінансових ринках, підвищення відповідальності учасників підприємницьких угод за обмеження конкуренції при укладенні торгових, зовнішньоекономічних угод,

угод про інвестування грошових та інших капітальних вкладень. Можливості досягнення окреслених перспектив багато в чому пов'язані з забезпеченням балансу сил між ринком і господарюючими суб'єктами, що відповідає умовам оптимального функціонування механізмів координації економічної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дорожня карта розвитку підприємництва в Україні: 2015–2016 роки. – К.: Центр громадської експертизи, Центр міжнародного приватного підприємництва, 2014. – 20 с.

2. Звіт Антимонопольного комітету за 2014 рік. Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=110270>.

3. Рекомендації антимонопольного комітету України. Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=116957&schema=main>.

4. Страна монополий: каков реальный уровень конкуренции на украинских рынках? Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://delo.ua/ukraine/strana-monopolij-kakov-realnyj-uroven-konkurencii-na-ukrainsk-302627>.

*Анатолій Лысюк
Брестский государственный университет
им. А. С. Пушкина*

БЕЛАРУСЬ: ЗОНА КОНТРАДИКЦИИ? ВНУТРЕННИЕ И ВНЕШНИЕ АСПЕКТЫ

Беларусь в настоящее время вступила в зону социальной турбулентности. Очевиден системный кризис доминировавшей на протяжении последних 20 лет модели развития страны («белорусский путь развития»), многие жители все более скептически начинают относиться к официальной идеологии белорусского государства, существенно выросли внешнеполитические риски и угрозы РБ. В этих обстоятельствах актуальным является вопрос: насколько возможны в

стране социальные потрясения, включая и перспективу разрушения государства?

Для адекватного ответа на этот вопрос необходимо выделить несколько параметров анализа. Первый из них, в силу особой значимости, касается уровня материального благосостояния населения. экономическая эмпирия свидетельствует, что страна вступила в период затяжной рецессии, переходящий в стагнацию, который естественным образом снижает уровень доходов ее граждан, что, в свою очередь, приводит к разрыву социального контракта между политическим классом и остальной частью общества.

Действительно, общественные конфликты имеют, как правило, свое социальное звучание. Результаты социологических исследований, свидетельствуют, что для основной части населения Беларуси в качестве приоритетных выступают социально-экономические проблемы: рост цен, безработица, спад производства, обнищание населения. При этом в этой сфере наблюдается негативная динамика, за исключением восприятия белорусами уровня преступности. Очевидно, что в этом сегменте существует зона риска, представленная неизбежным падением в ближайшие годы уровня жизни и социальных обязательств государства, тем более, что социологами зафиксирована тенденция падения рейтинга А.Лукашенко по мере уменьшения доходов населения. Подобный тренд, однако, не сопровождался общественно значимыми акциями социального протеста, поскольку: а) подлинные причины неэффективности социально-экономической политики «списывались» на внешние обстоятельства; б) активно использовался миф об иных народах (поляках, литовцах, украинцах и русских) более социально уязвимых, чем белорусы; в) широко артикулировались идеи эгалитаризма; г) неспособность решения экономических проблем замещалась декларациями и артикуляцией стремления их решить; д) немалая часть граждан Беларуси неспособны рационально осознавать свои потребности и интересы и др.

В этих условиях целесообразно оценить «зону напряжения» между правящим классом и рядовыми гражданами по следующим индикаторам: а) уровень доверия к властвующей элите; б) степень ее коррумпированности; в) оценка ее (а)морального состояния.

Результаты социологического исследований НИСЭПИ за последние 15 лет показывают достаточно высокий уровень доверия к основным государственным институтам. Почти половина белорусов полагают, что государство по большей части и выполняет свои обязанности перед гражданами. В марте 2015 г. как никогда ранее сравнительно небольшое число жителей Беларуси (23,1 %) назвали коррупцию и взяточничество среди проблем, стоящих наиболее остро перед страной. Острота этой проблемы в восприятии белорусов отчасти снимается и активной артикуляцией борьбы с ней, осуществляемой А. Лукашенко, равно как и большим числом возбужденных по отношению к бизнесменам и «начальству» уголовных дел. Моральные же оценки деятельности элиты носят периферийный характер, не вызывая серьезного общественного раздражения. Только политическая деятельность президента РБ оценивается по нравственным критериям: около трети общества убеждено в том, что основным мотивом его политики является переживание «за народ».

Зона отчуждения между властвующей элитой и народом в РБ существенным образом снижается форматом плебисцитарной демократии, в рамках которой главной задачей харизматического лидера является избавления от «бюрократического ига».

Поскольку электоральная деятельность только отчасти поглощает социальное недовольство, то возникает вопрос о том, насколько готовы люди участвовать в иных видах социальной активности, нацеленных на защиту их прав и интересов.

К тому же патернализм А. Лукашенко в значительной мере блокирует социальное недовольство населения.

Результаты социологических исследований показывают, что число граждан РБ, заявляющих о своей **декларативной** протестной активности на протяжении длительного времени не меняется и составляет около 15 %. Принять же участие в **реальных** акциях протеста готовы около трети белорусов, но только в экстремальных условиях: в случае угрозы войны и резкого падения уровня жизни.

Что касается межнациональных конфликтов, то в РБ в силу моноэтнического состава общества эта проблема не называется респондентами как значимая. В представлениях граждан РБ отсутствуют как четко выраженный этнический противник, так и

враждебное Беларуси государство. По отношению к географически неблизким нациям и государствам доминируют не враждебность, а отчуждение и стремление от них дистанцироваться (исключение – Китай).

В настоящее время для РБ существенным образом выросли внешние риски и угрозы. При этом наблюдается противоречивая картина. С одной стороны, уменьшились политическое и экономическое давление со стороны коллективного «запада» по причине геополитических обстоятельств, понижения уровня брутальности политического режима, косметических социально-политических реформ и перехода политического руководства от конфронтационной риторики к выстраиванию партнерских отношений с бывшими «противниками».

С другой стороны, существенным образом усиливается давление на РБ со стороны РФ. В условиях ведения Россией гибридных войн с западным сообществом и Украиной, общей дестабилизация военно-политической ситуации в регионе РФ объективно заинтересована в отношениях с Беларусью в переходе от формата лояльного добрососедства к активному союзничеству, что предполагает управляемую дестабилизацию политической ситуации в стране, усиление контроля за общественно-политическими процессами и приход к власти однозначно пророссийски сил.

Установление подобного контроля позволит превратить Беларусь в источник реальных и потенциальных угроз для стран ЕС и Украины, минимизировав, к тому же, ее политическую субъектность.

Реализация этих задач облегчается действием следующих факторов: а) российским контролем за информационным пространством РБ; б) поддержкой внешней политики РФ значительной частью населения РБ; в) доминантой русофилии в силовых и, в целом, во властных структурах; г) возросшей политической активностью РПЦ, казаческих организаций, Российских центров науки и культуры и др.; д) более высоким рейтингом В. Путина по сравнению с А. Лукашенко; е) наличием масштабной ресурсной базы для подкупа влиятельных персон; ж) слабостью национальной идентичности граждан Беларуси.

Потенциально при сохранении нынешней политики конфликтность в РБ будут усиливаться, так как: а) чрезмерное

государственное вмешательство в экономическую жизнь неизбежно негативно скажется на ее эффективности, что приведет к обострению социальных проблем; б) все возрастающая этатизация общества объективно способствует его бюрократизации, а следовательно, отчуждению общества и власти; в) усиливающийся цезаризм в политических процессах неминуемо и неумолимо будет подвергаться эрозии демократическими ценностями и экономической целесообразностью; г) российский фактор объективно веден к дестабилизации страны.

Agata Nowakowska
Lublin University of Technology

BUSINESS RISK MANAGEMENT IN POST-SOVIET COUNTRIES

Transformations taking place in the modern world pose a huge challenge to adapt the organization to new economic conditions surrounding world. Extremely important to continuously keep up with them, continuous improvement, but also to take preventive action. Enterprises are constantly looking for safety factors, which could not only provide balance, but also a stable situation and position in the market. Many of them sees such opportunity in the modern trends of management and stronger binding its operations with the local market. The last century is a time of huge economic transformation in Poland and in the Post-Soviet States. Polish example can be inspired to implement change and develop Post-Soviet markets.

It should also take into account the fact that modern organizations are constantly seeking sources of competitive advantage. Some of them are based it on their products, other marketers, and still others on employees and customer service. More and more attention is paid to the consequences of their business, or how it affects the environment, the local community, employed persons and their families. Companies are beginning to notice that ethical and responsible attitude at every step brings a multilateral management benefits. The creation of a coherent management strategy based on social responsibility can be the guarantor of sustainable development, good relations with the environment, satisfaction of

subordinates, creating higher value than just a business, minimizing risks and threats. This can happen regardless of the number of employees and the size of the business, because it is able to implement even the elementary foundation of this concept.

Modern international arena undergoes rapid transformation, especially in economic, legal, social. This is connected with a sense of security and development. It is worth noting, for example, Polish, when it passed through the dynamic transformations. Polish entrepreneurship has gained momentum after the transition. Enter the twenty-first century and in the ranks of the European Union began to model and draw inspiration from the companies operating in Western Europe and around the world. At that time, the new management theories and Polish companies to keep them learn and implement. Globalization from the Polish perspective began at that moment, which was associated with the opening of borders and the removal of trade barriers. At that time, many small businesses were absorbed by corporations, and those that could not withstand the pressure of competition withdrew from the action. A feature of corporations to impose their high standards, which involved training personnel, building a new, inspiring organizational climate, organization integration trips. For Poles it was previously unknown, we had huge gaps in knowledge in the field of human resource management and marketing. We were about 50 years retarded to Western European companies. This was tantamount to an expired knowledge passed down to universities in the field of management. Entering the Polish market of new methods of management and corporate standards was a great challenge, but also raised the level of development of enterprises. It was a huge breakthrough in mentality, especially in terms of increasing their own skills, which earlier in the case of top management was unthinkable. It can be concluded that the Polish entrepreneurship and globalization, the most important was the entry into the Schengen zone and the entry of multinational corporations.

The article analyzes the sources available that allow to reach the ways to manage risk in business in the countries of Post-Soviet, it is Armenia, Azerbaijan, Belarus, Estonia, Georgia, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Latvia, Lithuania, Moldova, Russia, Tajikistan, Turkmenistan, Ukraine, Uzbekistan. Abstract is an introduction to the study of risk management business in the countries of Post-Soviet and try to reference their pace of development and the management to the Polish history.

БЕЗПЕКОВА ПОЛІТИКА ЄС: ЕНЕРГЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Енергетичний комплекс є основою розвитку сучасної промислової моделі Європейського Союзу. Великий перелік проблем і викликів, які постали в енергетичній сфері сьогодні, зумовлюють необхідність розробки та імплементації активної енергетичної політики на рівні Союзу.

Енергетична політика вкрай важлива, оскільки енергія становить основу економічної й соціальної діяльності індустріалізованих країн. Тому безпека енергетичної галузі є наріжним каменем економічної стабільності ЄС. Енергетичні витрати впливають не лише на ті галузі, що вирізняються значним енергоспоживанням, а й на промисловість загалом і навіть на життєвий рівень громадян, передусім тому, що ціни на енергоносії чинять вплив на транспортні видатки та витрати на опалення.

Суворо дотримуючись принципу субсидіарності та екологічних вимог, європейська енергетична політика покликана врівноважувати вплив на виробництво та споживання енергії задля гарантування розвитку економіки та підвищення добробуту громадян Союзу. З одного боку, вона має забезпечити ефективне функціонування єдиного ринку енергетичних продуктів і послуг, а з іншого – гарантувати постачання відносно дешевих і безпечних зі стратегічного й екологічного поглядів енергоресурсів у держави Союзу.

Отже, безпекова складова спільна енергетична політика розвивається в двох напрямках: забезпечення функціонування міжнародного енергетичного ринку та підвищення безпеки енергопостачання.

Сучасна політика ЄС в енергетичній сфері має три головні мети – конкурентоспроможність енергетичного сектора, сталий розвиток і безпека енергопостачання.

Перша мета (конкурентоспроможність) пов'язана із лібералізацією внутрішнього ринку енергоносіїв, забезпеченням дієвої конкуренції,

створенням мережі ліній електропередачі, а також НДДКР (у сфері отримання чистого вугілля, скорочення фінансування вугледобувної галузі, розвиток альтернативної енергетики, підвищення енергоефективності, ядерних досліджень).

Друга мета (забезпечення сталого розвитку) охоплює розширення застосування поновлюваних джерел, підвищення енергоефективності, розвиток атомної енергетики, торгівля квотами шкідливих викидів.

Третя мета (безпека енергопостачання) конкретизується в таких елементах: управління європейськими запасами нафти та газу, потужність нафтопереробних підприємств, зберігання енергії, захист від терактів, розвиток внутрішнього діалогу.

Для реалізації цих цілей в ЄС розробляється ідея запровадження на законодавчому рівні екологічних податків на викиди діоксиду вуглецю (CO₂), розробляється довгострокова програма торгівлі квотами шкідливих викидів з поступовим зменшенням квот. Важливим напрямом є реформування національних систем оподаткування у напрямку стимулювання зацікавленості інвестування в проекти з енергозбереження та розвитку нетрадиційних джерел енергії. З метою узгодження політики енергозбереження країн-членів ЄС та загальноєвропейських програм у сфері енергозбереження запропоновано заснування Європейської агенції енергетичних програм.

Може скластися враження, ніби спільна енергетична політика неефективна. Це враження виникає передусім через плутанину між двома напрямками політики: власне енергетичною та безпековою політикою щодо постачання енергоносіїв. В сфері останньої зосереджено найбільше проблем. Однак політика в сфері постачання – це лише один зі складників енергетичної політики. Важливим питаннями є аспекти екологічної безпеки в енергетичній галузі.

Європейський Союз є яскравим прикладом розробки наднаціонального регулювання енергетичної політики. Він є своєрідним проміжним рівнем, оскільки впливає на держави-члени, і крім того намагається впливати на міжнародні енергетичні процеси. У розвитку енергетичних відносин в ЄС потрібно враховувати, що історично інтеграція держав у це міжнародне співтовариство базувалася на об'єднанні енергетичних ринків та на зміщенні центру вироблення стратегічних рішень від національних органів державного

управління до союзних. В ЄС розроблено комплекс галузевих законодавчих актів та правових норм, що дає можливість стверджувати про формування Європейського енергетичного права. В ЄС створено інституціональну основу для реалізації єдиної енергетичної політики, однією із основних цілей якої є забезпечення безпеки постачань енергетичних ресурсів із зовнішніх джерел. Важливу роль у досягненні цієї цілі відведено Договору до Енергетичної хартії (ДЕХ), реалізація якого мала закласти організаційно-правові рамки багатосторонньої енергетичної співпраці на євро-азійському просторі. Водночас практика показує неспроможність механізмів ДЕХ розв'язати всі проблеми. Очевидно, що безперервність функціонування сучасних міжнародних транзитних систем істотно покращиться, якщо будуть розроблені нові міжнародні правові норми, що враховуватимуть інтереси споживачів, виробників та транзитерів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Волес В., Волес Г. Творення політики в Європейському Союзі. – К., 2004.
2. Мусис Н. Все про спільні політики Європейського Союзу / пер. з англ. – К., 2005.
3. Селиверстов Є. Є. Энергетическая безопасность Европейского Союза (международно-правовые аспекты); МГИМО(У) МИД РФ. – М. : ИД «Финансовый контроль», 2007.
4. Безп'ятчук Ж. «Потоки» проблем. Чи зведе Росія «обхідні» газогони [Електронний ресурс]. – Український Тиждень. – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/World/176546>.
5. Енергетичне співтовариство Південно-Східної Європи. – Офіційний сайт енергетичного співтовариства Південно-Східної Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME.
6. «An energy policy for Europe». – Офіційний сайт Європейського союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://europa.eu/legislation_summaries/energy/european_energy_policy/127067_en.htm.

7. Energy. – Офіційний сайт Європейського союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://europa.eu/european-union/topics/energy_en.

8. «EU energy in figures. Statistical pocketbook 2015». – Energy. – Офіційний сайт Європейського союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://europa.eu/european-union/topics/energy_en.

Ірина Петрова
кандидат політичних наук,
Інститут досліджень суспільства «Кронос»

ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ ПРИДНІСТРОВСЬКОГО КОНФЛІКТУ

Одним із найбільш гострих етнополітичних конфліктів пострадянського простору, який досі перебуває у нерегульованому стані, є конфлікт, що розгорнувся безпосередньо на кордоні нашої держави, а саме – Придністровський. Аналізуючи Придністровський конфлікт, можна виокремити декілька його етапів:

На першому етапі (літо 1988 р. – вересень 1990 р.) – виникнення конфліктної ситуації – простежується формування детермінантів конфлікту, до яких можна віднести етнічну неоднорідність, виникнення статусних протиріч, погіршення існуючого мовного стану слов'янського населення, неадекватну комунікацію, соціальну дезінтеграцію як наслідок політико-економічної нестабільності тощо. Крім того, відбулось усвідомлення конфлікту шляхом виявлення його предмету, визначення інтересів протидіючих сторін, кристалізація первинних суб'єктів конфлікту – Молдови та Придністров'я.

Важливо проаналізувати фактори, що зумовили обрання сторонами агресивних стратегій захисту своїх інтересів. Одним з таких чинників є предмет спору, а саме зміна лінгвістичного середовища. Відомо, що вирішення конфліктних ситуацій, що виникли на основі культурних та релігійних проблем, є найбільш складними, оскільки реалізація саме цих запитів є однією з базових суспільних потреб індивідів, для задоволення яких вони готові йти на крайні заходи. Наступним тактико-визначальним фактором є стосунки

між конфліктантами, а саме ступінь їх інтеграції та взаємодії. Стосунки між політичними елітами Молдавії та Придністров'я можна охарактеризувати радше як суперництво за політичний вплив у республіці та контроль за економічними потужностями. Крім вищезазначених, важливим фактором був той, що обидві сторони розраховували на певну зовнішню підтримку: Кишинів – на підтримку Румунії, а Тирасполь – союзного центру.

Отже, в середині 1989 р. сформувались суб'єкти конфлікту, які мали соціальну базу, визначили свої інтереси та методи їх захисту, в результаті чого відбувається переростання протистояння в стадію відкритих дій.

Другий етап – конфліктна взаємодія. Його умовно можливо поділити на дві фази за характером методів взаємодії:

– листопад 1990 р. – березень 1992 р. – латентна фаза. Вона характеризується прийняттям Декларації про державний суверенітет РМ та створенням ПМР. В цей час поглиблюється політична конфронтація між безпосередніми учасниками конфлікту, відбувається його ескалація. Протистояння переростає свою первинну наочність і з соціокультурного, економічного і правового стає політичним, закумулявавши весь спектр вимог учасників конфлікту. Процес супроводжується розширенням предмету суперечки, тобто віднесенням до нього всіх супутніх спірних проблем (економічних, соціальних, ідеологічних, політичних), поляризацією стосунків. В цей період поглиблюється політична конфронтація та відбувається часткове виокремлення вторинних суб'єктів конфлікту – Румунії та СРСР.

– березень 1992 р. – липень 1992 р. – збройна ескалація. Відзначається веденням відкритих військових дій сторін, кульмінацією яких стають бої за Бендери.

Так, 2 березня 1992 р. загін спецпризначення молдавської поліції перейшов по льоду через Дністер і розбрів військову частину 14-ї армії, що розташовувалась в с. Кочієри [4]. Наступного дня за рішенням керівництва Придністров'я формуються загони народного ополчення, створюються підрозділи придністровської гвардії, прибувають козаки з Росії [1]. Усвідомлюючи, що ситуація виходить з-під контролю, конфліктуючі сторони домовляються не застосовувати силових методів, але Молдова порушує досягнуті

домовленості, обстрілявши район Дубоссарської ГРЕС. Збройні сутички та зіткнення між конфліктуючими сторонами продовжуються всю весну

Слід зазначити, що позиція 14-ї армії, яка була значною військовою силою в регіоні, помітно впливала на хід подій. За цей вплив боролися різні сили, але більшість офіцерів, сім'ї яких проживали в Придністров'ї, була на стороні Тирасполя. Безпосередню участь у військових діях частини 14-ї армії взяли в травні 1992 р., коли її офіцери надали придністровцям декілька танків, БТР та протитанкових засобів.

Битва за Бендери, що відбувалася в період з 19 по 21 червня 1992 р. стала кульмінацією збройного конфлікту між Кишиневом і Тирасполем. Для Кишинева задум операції полягав у тому, щоб за допомогою бригади поліції особливого призначення очистити місто від національних гвардійців і розблокувати місцеві відділи молдавської поліції. Придністровська сторона для припинення наступу молдавських військ кинула танки зі складу 14-ї регулярної російської армії, що почали обстрілювати місто. Протягом кількох днів у м. Бендери велися запеклі бої, під час яких була застосована артилерія, бронетехніка, авіація та реактивні системи залпового вогню «Град» [5]. Зафіксовано факти участі у бойових діях румунських військових радників, снайперів та бронетехніки [3, с. 154–180]. Військова поразка Бендерської операції обернулася політичною катастрофою для прихильників збройного вирішення конфлікту.

Таким чином, прагнення Молдови до силового варіанту вирішення конфлікту переводить його в площину конфлікту військового, озброєне насильство використовується як головний засіб вирішення суперечностей. В той же час, поразка збройних сил Молдови в протиборстві з придністровською стороною та неофіційне втручання третіх сил спричинили зміни в співвідношенні сил суб'єктів конфлікту і сприяли переходу до третього етапу розвитку Придністровського конфлікту, його інституціалізації.

На останньому, третьому етапі інституціалізації конфлікту, безпосередні конфліктуючі сторони вступають у переговорний процес для вирішення своїх протиріч, звернувшись до посередників. Ця фаза починається з підписання влітку 1992 р. Угоди про принципи мирного врегулювання збройного конфлікту в Придністровському регіоні

Республіки Молдова й триває дотепер. Саме в цей період відбувається остаточне формування вторинних (Україна, Румунія, Росія) і третинних (ОБСЄ, США, ЄС) суб'єктів конфлікту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабилунга Н. В., Бомешко Б. Г. Бендеры: расстрелянные, но не покорённые. – Тирасполь, 1993. – 70 с.
2. Бабилунга Н. В., Бомешко Б. Г. Приднестровский конфликт: исторические, демографические, политические аспекты. – Тирасполь : РИО ПГУ, 1998. – 87 с.
3. История Приднестровской Молдавской Республики : в 2-х т. / Ред. колл. : В. Я. Гросул, Н. В. Бабилунга, Б. Г. Бомешко и др. – Т. 2. – Ч. 2. – Тирасполь : РИО ПГУ. – 2001. – 512 с.
4. Какоткин А. Противостояние // Московские новости. – 1991. – № 51.
5. Маклаков А. Молдовський бумеранг // День. – 2001. – № 44.
6. Перепелица Г. Н. Конфликт в Преднестровье: причины, проблемы и прогноз развития. – К. : Стилос, 2001. – 147 с.
7. Перепелица Г. Генезис конфліктів на посткомуністичному просторі Європи. – К. : Стилос – ПЦ «Фоліант», 2003. – 254 с.

*Наталія Погоріла
здобувач Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ПОЗИЦІЯ АДМІНІСТРАЦІЇ ПРЕЗИДЕНТА США Б. ОБАМИ ЩОДО РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО КОНФЛІКТУ

У 1994 р. лідери США, Великобританії і Росії підписали Будапештський меморандум, в якому вони зобов'язалися поважати суверенітет, незалежність і територіальну цілісність України і не застосовувати силу для такої держави. Цей меморандум став ключовим фактором для прийняття Києвом рішення про відмову від 2 тисяч стратегічних ядерних боєголовок, а також стратегічних ракет і бомбардувальників. Це стало величезною перемогою зовнішньої

політики США і політики нерозповсюдження ядерної зброї в цілому. Рішення РФ порушити цю угоду є серйозним негативним фактором, який може перешкодити іншим країнам відмовитися від зброї масового знищення. Адміністрація Б. Обами рідко згадує про Будапештський меморандум, однак саме він відповідає на питання «чому Україна так важлива» [1].

США мали пояснити Україні, «де проходить червона лінія», але аргумент, що надання Україні зброї могло б призвести до зіткнення між США і Росією є беззаперечно неспроможним. Саме ці пункти в погляді президента на український конфлікт і викликають занепокоєння. Якщо вибирати між продовженням тієї політики, яку США веде зараз, і третьою світовою війною з Росією, то відповідь виявляється очевидною. Однак президент пропустив менш масштабні кроки і заходи, які не привели б до війни з Росією, але при цьому позбавили б РФ можливості йти простим військовим шляхом [1]. З великих держав найбільше незадоволення адміністрації США Б. Обами викликає КНР і РФ. КНР через територіальні суперечки з Японією і країнами Південно-Східної Азії. Росія через її позиції, що пов'язані з Україною. «Нещодавні дії Росії в Україні нагадали про часи, коли радянські танки їздили по Східній Європі. Але зараз не холодна війна», заявив Б. Обама. За його словами, саме «завдяки американському лідерству вдалося відразу ж ізолювати Росію і мобілізувати світову громадську думку на противагу російській пропаганді» [2].

Позиція адміністрації президента США Б.Обами щодо російсько-українського конфлікту розкривається в інтерв'ю Б. Обами Джефрі Голдбергу з видання «Atlantic» в якому він розповів про ключові елементи власного підходу до зовнішньої політики. Коли мова зайшла про дворічний конфлікт між Україною і Росією, президент США зазначив, що Україна входить в список ключових інтересів Росії, а не США. Оскільки Україна не входить в НАТО, з військової точки зору вона завжди буде вразливою перед Росією, тому «нам потрібно гранично чітко пояснювати, в чому полягають наші ключові інтереси, і за що ми готові воювати». Б.Обама в контексті військового конфлікту між Україною і Росією зазначив, що «Україна входить в список ключових інтересів Росії, а не США». І, оскільки Україна не входить в НАТО, з військової точки зору вона «завжди

буде вразливою перед Росією», тому «нам потрібно гранично чітко пояснювати, в чому полягають наші ключові інтереси, і за що ми готові воювати». Сьогодні РФ веде «ревізіоністську політику», спрямовану на підрив міжнародного порядку, який встановився в Європі після закінчення холодної війни. Б. Обама також підтвердив позицію демократичних держав, яка виражається в тому, що Будапештський меморандум став ключовим фактором для прийняття Україною рішення про відмову від двох тисяч стратегічних ядерних боеголовок, а також стратегічних ракет і бомбардувальників. Це стало величезною перемогою зовнішньої політики США і політики нерозповсюдження ядерної зброї в цілому. Рішення РФ порушити цю угоду є серйозним негативним фактором, який може перешкодити іншим країнам відмовитися від зброї масового знищення [3].

США готові продовжити надавати Україні політичну підтримку і разом з ЄС надати додаткову фінансову і військову допомогу за умови, що Україна прискорить реформи і боротьбу з корупцією. Відносно проблеми з корупцією Б.Обама підкреслив, що він є одним із співавторів доповіді «Збереження незалежності України, протистояння російській агресії: що США і НАТО зобов'язані зробити» [4]. У ньому йдеться і про надання Україні додаткової військової допомоги, в тому числі легкої протитанкової зброї та про відмову у наданні смертельної зброї. Підкреслюється, що США найбільше побоюються ескалації, яка виражається в тому, що «Росія може піти на серйозне загострення». Жоден з авторів доповіді не пропонував відправити американських солдатів воювати на Україні і навіть не пропонував надати їй ультрасучасну зброю [3].

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Pifer S., J. Herbst. Has Washington done enough to support Kyiv [Електронний ресурс] / Steven Pifer, John Herbst // The National Interest. – March 16, 2016. – Режим доступу : <http://nationalinterest.org/feature/the-obama-doctrine-ukraine-15505>.

2. Блинов А. Барак Обама ретуширует свою внешнеполитическую доктрину / [Електронний ресурс] / А. Блинов // Независимая газета. – 02.06.2014. – Режим доступу : http://www.ng.ru/courier/2014-06-02/9_obama.html.

3. Goldberg J. The Obama doctrine [Електронний ресурс] / J. Goldberg // The Atlantic. – April, 2016. – Режим доступу : <http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/04/the-obama-doctrine/471525/>.

4. Preserving Ukraine's Independence, Resisting Russian Aggression: What the United States and NATO Must Do [Електронний ресурс] Ivo H. Daalder, Michèle Flournoy; John Herbst; Jan Lodal; B. Obama, Steven Pifer etc. / The Chicago Council on Global Affairs. – February 2, 2015. – Режим доступу : <https://www.thechicagocouncil.org/publication/preserving-ukraine%E2%80%99s-independence-resisting-russian-aggression-what-united-states-and>.

*Костянтин Поліщук
кандидат політичних наук,
Львівський національний університет
імені Івана Франка*

КОНФЛІКТИ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРІ: РОСІЙСЬКИЙ ЧИННИК

1) Чи не основним невирішеним питанням безпекового порядку на пострадянському, ба глобальному просторі після завершення холодної війни залишається місце та роль у ньому Російської Федерації, ба більше – розгорнутий Москвою збройний конфлікт на Сході України, анексія Криму, нарощування силових потенціалів Росією та посилення присутності військ НАТО на східних кордонах Альянсу, та й загалом конфронтаційна риторика між Заходом і Сходом, зокрема з елементами ядерного залякування, дають підстави, щонайменше на політико-безпековому рівні, говорити про відновлення модифікованої, або ж мовою сучасного дискурсу – гібридної холодної війни.

2) Неабияку роль у контексті безпекової ситуації на пострадянському просторі відіграють неврегульовані етнотериторіальні конфлікти, які вибухнули у ході або одразу після розпаду Радянського Союзу: придністровський, грузино-абхазський, грузино-південноосетинський, нагірно-карабахський. Основними передумовами виникнення чи ескалації конфліктів на

пострадянському просторі стала комбінація політичного, економічного, соціального та етнонаціонального чинників, але й також не менш вагомим зовнішнім фактором третіх сторін, насамперед Москви, які породили в нових незалежних державах такі конфліктогенні проблеми як проблему політичного статусу автономій, національні питання та проблему етнічної дифузії, конфлікт економічних інтересів місцевої, регіональної та республіканської еліт.

3) Здебільшого конфлікти, які спалахнули у той період, мали внутрішній асиметричний характер, тобто були такими, які розгортались всередині держав по лінії протистояння центр-периферія. Врешті, єдиною внутрішньополітичною кризою, яка переросла у повномасштабний міждержавний конфлікт, виявилась проблема Нагірного Карабаху, що стала предметом азербайджано-вірменської війни. Ще одним «унікатом» на пострадянському просторі стала агресія РФ щодо України, де конфлікт набув рис міждержавного, внутрішньополітичного, антитерористичного і транснаціонального характеру – власне рис гібридної війни.

4) Загалом у випадку усіх вище згаданих чотирьох конфліктів простежується спільна еволюційна модель: почергова зміна стадій радикального розмежування громадсько-політичних настроїв і сил всередині колишніх радянських республік, внутрішніх силових зіткнень, виникнення нових квазідержавних утворень у вигляді так званих невизнаних або маргінально визнаних республік із власними законодавчими й виконавчими органами влади, збройними силами та іншими атрибутами державності, відносно короткотривале силове протистояння з позитивним результатом для самопроголошених республік завдяки допомозі третіх сторін (читай Росії), підписання угод перемир'я із «замороженням» *status quo post bellum* (стану після війни), інтернаціоналізація мирного процесу із залученням різних міжнародних організацій (ООН, ОБСЄ, СНД) та окремих країн, активна участь Російської Федерації у підтриманні миротворчими силами порядку та захисті своїх громадян у зонах конфлікту.

5) Звична «заморожена» еволюційна модель, характерна для перших чотирьох згаданих конфліктів, зазнала певних модифікацій у випадку із ескалацією ситуації на території Грузії у 2008 році. Поступове наростання напруженості в регіоні, зумовлене не в останню

чергу кризою у грузино-російських відносинах, призвело до відкритого збройного конфлікту у серпні 2008 р. між Південною Осетією, Абхазією і Тбілісі та збройну інтервенцію в регіон Російської Федерації. Короткотривале силове протистояння не змінило фактичний статус-кво до війни, щоправда призвело до часткового міжнародного визнання Південноосетинської та Абхазької республік з боку РФ та незначної кількості інших маргінальних країн. Інші дві самопроголошені республіки – Придністровська Молдавська Республіка і Нагірно-Карабахська Республіка, як і утворені на Сході України Донецька Народна Республіка (ДНР) і Луганська Народна Республіка (ЛНР) залишаються абсолютно невизнаними з боку держав світу і не мають легітимного міжнародно-правового статусу самостійних політичних суб'єктів.

6) На сьогоднішній день усі вище згадані конфлікти (окрім протистояння на Сході України, де, утім, також спостерігаються відповідні тенденції) перебувають у так званому «замороженому» стані, тобто фактично лише виведені зі збройної стадії протистояння, але не врегульовані остаточно. У зонах конфлікту спостерігається складне криміногенне становище (контрабандна торгівля, рекет, викрадення людей, наркотрафік, незаконна торгівля зброєю, фінансові афери тощо), яке дестабілізує не лише місцеву ситуацію, але й становить небезпеку для усього відповідного регіону.

7) Міжнародне співтовариство намагається вплинути на процес мирного врегулювання конфліктів, створюються відповідні формати та інституції, організовується діалог конфліктуючих сторін, ведуться довготривалі переговори, які, утім, усі наштотують на «російський чинник» – специфічну зовнішню політику Російської Федерації відносно країн колишнього Радянського Союзу («близького зарубіжжя»), які розглядаються нею як виключна сфера інтересів/впливу Москви.

8) Нещодавня агресія Російської Федерації проти України та спровоковане нею різке похолодання відносин між Москвою та Заходом змусили по новому поглянути на «старі» та «нові» конфлікти на пострадянському просторі. У всіх цих випадках впродовж останніх двох років спостерігається постійне погіршення умов для конструктивного опрацювання цих конфліктів на локальному, національному, регіональному та глобальному рівнях. Окрім ескалації

протистояння на Сході України, відновлення геополітичної конфронтації періоду холодної війни розв'язання згаданих комплексів проблем підважує і замкнута у собі системна криза, що викриває політичну та економічну дисфункціональність країн регіону включно із Росією: невирішені конфлікти блокують стійкий розвиток відповідних держав і суспільств, тоді як політико-економічна нестабільність і авторитаризм у свою чергу унеможливають конструктивне опрацювання проблемних сфер.

9) У всіх конфліктах на пострадянському просторі ключову і вкрай амбівалентну роль відіграє Російська Федерація. Вона глибоко втягнута у політичний, воєнний і економічний виміри цих конфліктів та використовує їх для збереження та бажаного розширення/поглиблення свого контролю над внутрішньою та зовнішньою політикою відповідних держав. Після спричиненої внутрішніми проблемами доволі інертної фази 1990-х років, де Москві попри все таки вдалось «заморозити» конфлікти на своїх мінімально допустимих умовах, з приходом до влади В. Путіна у 2000 році та у відповідь на прозахідний крен окремих пострадянських держав Росія все рішучіше включається в активну геополітичну боротьбу із НАТО, США, ЄС за вплив у цьому ключовому для себе регіоні. Найпізніше з 2011 року пріоритетною метою російської зовнішньої політики є збереження пострадянського простору у своїй євразійській сфері впливу, про що свідчать її інтенсифіковані дії з широкої та глибокої інституціоналізації до того слабких реінтеграційних процесів на теренах колишнього СРСР: Євразес, Митний Союз, Євразійський економічний союз, з прицілом на створення політичного наднаціонального Євразійського Союзу.

10) Таке розставлення пріоритетів тісно пов'язане із авторитаристським розвитком російського політичного режиму. Невирішені конфлікти еволюціонували впродовж останніх двох з половиною десятиліть до важливого інструменту системної ревізійністської політики Москви відносно не так географічно, як історико-політичних сусідніх держав. Кремль робить ставку при цьому насамперед на військовій присутності у зонах конфлікту, роздаванні російського громадянства місцевому населенню з метою подальшого виправдовування своїх гуманітарних інтервенцій, а також

на політичній та економічній підтримці квазідержавних сепаратистських утворень у зонах конфлікту.

11) З анексією Криму та війною на Сході України РФ вперше сама активно ініціювала сепаратистський конфлікт на пострадянському просторі та відверто з порушенням норм міжнародного права захопила та інкорпоровала до свого складу частину території суверенної держави. Таке «ноу-хау», утім, обмежилось лишень Україною і не змінило позицію Москви в інших невирішених конфліктах, яка й надалі зводиться до підтримання стану контрольованої нестабільності у відповідних державах. Щоправда, вплив Кремля у всіх конфліктних зонах не є однорідним: якщо у випадку з ДНР/ЛНР, Придністров'ям та Південною Осетією він є практично абсолютним, то в Абхазії та передусім у Нагірному Карабасі він є частково обмеженим та опосередкованим.

12) «Холодна війна 2.0» між Москвою та Заходом, викликана агресією Російської Федерації проти України 2014 року спричинила виникнення нових чи то пак зміщення старих розмежувальних безпекових ліній в Європі, які несуть у собі серйозні загрози перерости у фронт нового міжблокового протистояння у рамках відновленої гібридної «холодної війни». Ситуація у всіх конфліктах на пострадянському просторі є далекою до остаточного розв'язання, можливості їхнього вирішення обмежені російським чинником і сягають від обмеженої співпраці з потенціалом до реінтеграції (Придністров'я), деізоляції (Абхазія, Південна Осетія), деокупації суміжних районів конфлікту і запобігання реескалації (Нагірний Карабах) та деескалації і припинення бойових дій (Східна Україна). Утім, у всіх протистояннях зберігається ескалаційний потенціал, який може перерости у спалахування локальних і регіональних війн і становить екзистенційну небезпеку для стабільності всього пострадянського регіону й підриває із середини і без того крихку архітектуру безпеки на цьому просторі.

«NEW COLD WAR» AS A TREND OF WORLD POLITICS

The term «New Cold War», which entered in political lexicon last years, associated with Cold War era, which ended in 80's and estimated as specific form of world conflict, which combined elements of hostility and rivalry with important elements of cooperation [1; 2, c. 26–28]. In modern conditions this term should be perceived like a metaphor, which can reflect extreme degree of aggravation of relations between Russia and West, especially USA.

First of all, the «Cold War» (as a unique condition of international relations) was associated with bipolar structure. The second one is ideological and military-political confrontation. The third one is unexampled arms race. The fourth factor is superstates's indirect interests in the wars between their satellites. These factors are not determining world development system nowadays, but it is under the influence of two contradictory tendencies:

5. tendency of multilateral cooperation and global management;
6. new bipolarity tendency, whose sides will be liberal and authoritarian capitalism.

Present confrontation between Russia and West connected with annexation of Crimea, military conflict in South–Eastern Ukraine and in Syria, but it is basically different than 1940-80's Cold War. It seizes rather narrow circle of actors and it is not an axis of world policy. A number of centers of force is on distance from confrontation and has got normal relations both with Russia and West. Roles of geopolitical, economical and propaganda components are growing up, but the significance of ideological component is reduced. Informal rules (acceptable by both sides) of foreign policy behavior, which limited application of power, as it was at 1940–80's Cold War.

Structure of military-political confrontation during Cold War era had characterized with high degree of stability, since 2014 it is characterized with uncertainty and unpredictability.

It represents that character of confrontation between Russia and USA is defined by struggle for the status, which is connected with American aspiration for privilege of one and universal center of force in modern world. However, Russia has an aim of legitimization its own claims on a role of superstate, which has an interest in multicentral world order, so Russia also has an interest in influence on decisions of global problems as equal partner in the response with leading Powers. The confrontation of statuses can change hierarchy of actor's priorities, which can be displaced from global world problems to long and exhausting confrontation with unpredictable end. In F.Lukyaynov's opinion (editor-in-chief of magazine «Russia in global politics»), the increasing status also method to reach digenite aims, but this process involves and becomes all-sufficient and self-reproducing [3] .

The situation is also aggravated by the features of mutual perception between Russia and USA, whose consider each other in role of descending states. In USA Russia considers like a state with demographical and economic crisis, which try to hold position among the leading states, but with its own actions approaches inescapable collapse. However, in Russia USA considers like a state, which is in post-peak period of its own power and tries to transform domination in to leadership, which provides high degree of control under world and provides obstacles for new power centers rising. And it provides redistribution of global influence. European Union considers like unsteady integrational association with undefined perspectives or without future at all. This mutual perception of actors of confrontation constricts opportunities for compromises and agreements.

However, in negative conditions of current political situation, the potential of establishment of cooperation by the most important global political problems is saving. It is possible to provide cooperative actions on the base of mutual interests, especially stoppage of conflict in Ukraine and civil war in Syria, non-proliferation of nuclear arms, realization Iraqi nuclear program agreements, actions against islamic terrorism and etc. If negative trend of world politics will grow down, it could be in form not «hostile–partner», but «partner–contender», which is more natural.

REFERENCES

1. Кременюк В. А. «Холодная война»: как это было и как закончилось // США–Канада : экономика, политика, культура. – 2014. – № 10. – С. 3–16; № 11. – С. 3–18.
2. Сирота Н. М. Новый мировой порядок: тенденции и перспективы становления. Saarbrücken. Deutschland / Германия. – Palmarium Academic Publishing, 2016. – 169 с.
3. Лукьянов Ф. Финальная битва за статус. О том, чем опасен дух новой «холодной войны». – <http://globalaffairs.ru/redcol/Finalnaya-bitva-za-status-18431>.

*Тетяна Слободян
кандидат політичних наук, доцент,
Прикарпатський національний університет
ім. В. Стефаніка*

ПРАВА ДИТИНИ ТА УЧАСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ У ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТАХ

Права дитини являють собою загальнолюдську цінність. Це обумовлено тим, що дитинство – унікальний та найважливіший період розвитку людської особистості. Майбутнє будь якого суспільства і всього людства загалом залежить від духовного і фізичного розвитку молодого покоління, його розуміння ролі і значення прав людини в житті індивіда та соціуму, а також відповідальності за свою долю і свої дії. Ставлення з повагою до прав людини починається зі ставлення суспільства до своїх дітей. Це означає, що права дитини, їх забезпечення безпосередньо залежить від свідомої політики держави, як на міжнародному так і на національному рівні, а також від діяльності неурядових організацій, які виходять із безумовного визнання самоцінності дитинства і наявності у молоді своїх специфічних інтересів і потреб, створюючи при цьому необхідні соціально-економічні умови для їх життя і розвитку.

Переважну більшість людей в світі, які живуть в бідності – складають діти і жінки. Їх найбільше серед фізичних, цивільних осіб, яких вбивають або калічать під час воєнних конфліктів. Їх права

закріплені Конвенцією про права дитини і в Конвенцією про ліквідації усіх форм дискримінації прав жінок, порушуються щоденно, а кількість цих порушень не піддається підрахунку.

Першим міжнародним документом щодо захисту прав дитини була Женевська декларація прав дитини (1924 р.). Вона включала принципи, в яких перераховувалися основні умови, при яких можливе забезпечення добробуту дитини: право на життя, нормальні умови для розвитку, на освіту, першочерговість захисту дітей від різноманітних лих, в тому числі від загрози війни, непосильної праці, експлуатації, попадання в рабство. Вказувалось на те, що діти повинні виховуватись в усвідомленні значущості і цінності їх внеску для майбутніх поколінь.

Після закінчення Другої світової війни була створена ООН, яка розробила і прийняла ряд важливих документів, в тому числі Конвенцію про права дитини (1959 р.). В цій декларації визначено, що дітям необхідна спеціальна охорона і турбота, а також проголошуються наступні принципи: рівність – найкраще забезпечення дитини; право на ім'я, громадянство, здоровий ріст і розвиток дитини; особлива увага до дітей, що мають фізичні чи психічні відхилення; право на любов, бажано в сім'ї; першочерговість при отриманні захисту та допомоги; захист від дискримінації і зневажливого ставлення.

На сьогоднішній день, найважливішим документом, в якому викладені основні права дітей, є Конвенція про права дитини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1989 р. В перший день, коли конвенція була відкрита для підписання (26 січня 1990 р.) її підписала 61 країна. Процес ратифікації був далеко не формальним. Під час приєднання кожна держава, яка поставила підпис під документом, заявила свої застереження. Найбільш дискусійним питанням, був мінімальний вік з якого допускається участь у воєнних діях (ст. 38 Конвенції).

Держави-учасниці зобов'язані поважати норми міжнародного гуманітарного права, що застосовуються до них у випадку збройних конфліктів і мають відношення до дітей, та забезпечувати їх дотримання. Держави-учасниці вживають всіх можливих заходів для забезпечення того, щоб особи, які не досягли 15-річного віку, не брали безпосередньої участі у воєнних діях. Держави-учасниці утримуються

від призову будь-якої особи, яка не досягла 15-річного віку, на службу до збройних сил. При вербуванні з числа осіб, які досягли 15-річного віку, але яким ще не виповнилося 18 років, Держави-учасниці прагнуть віддавати перевагу особам більш старшого віку.

Згідно з своїми зобов'язаннями за міжнародним гуманітарним правом, пов'язаним із захистом цивільного населення під час збройних конфліктів, Держави-учасниці зобов'язані вживати всіх можливих заходів з метою забезпечення захисту дітей, яких торкається збройний конфлікт, та догляду за ними.

Негативне ставлення деяких країн, включаючи США, викликала пропозиція встановити віковий ценз 18 років для призову на військову службу. В результаті був визначений вік 15 років. Проте таке рішення було розкритиковане багатьма країнами. Аргентина запропонувала, щоб конвенція категорично заборонила участь дітей у конфліктах. Іспанія також вважала, що межа 15 років є недостатньою. Уряд Уругваю заявив, що не буде дозволяти особам, що не досягли 18 років приймати участь у воєнних діях.

У 2004 р. Україна ратифікувала Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах, підписаний від імені України 7 вересня 2000 року у м. Нью-Йорку.

Україна підтверджує зобов'язання, взяті на себе відповідно до статті 38 Конвенції про права у випадку збройних конфліктів і, які мають відношення до дітей, та, посилаючись на п. 2 ст. 3 Факультативного Протоколу, заявила, що мінімальний вік добровільного вступу (за контрактом) на військову службу до національних збройних сил становить 18 років. Україна, відповідно до положень національного законодавства, гарантує дотримання виключного принципу добровільності у процесі прийняття громадян на військову службу за контрактом, без будь-яких проявів насильницького чи примусового характеру.

Закон України «Про охорону дитинства» (ст. 30) також містить положення про заборону участі дітей у воєнних діях і збройних конфліктах і передбачає кримінальну відповідальність за його порушення. Участь дітей у воєнних діях і збройних конфліктах, включаючи вербування, фінансування, матеріальне забезпечення, навчання дітей з метою використання у збройних конфліктах інших держав або насильницьких діях, спрямованих на повалення державної

влади чи порушення територіальної цілісності, а також використання дітей у воєнних діях і збройних конфліктах, залучення та/або втягування дітей до не передбачених законами України воєнізованих чи збройних формувань, пропаганда війни забороняються.

Держава вживає всіх можливих заходів для запобігання вербуванню та використанню дітей у воєнних діях і збройних конфліктах, виявлення завербованих дітей та звільнення їх від військової служби.

Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань сім'ї та дітей, забезпечує проведення широкої інформаційно-роз'яснювальної роботи щодо захисту дітей від участі у воєнних діях і збройних конфліктах, заохочує суспільство, громадські об'єднання та неурядові організації, засоби масової інформації до просвітницької роботи серед дітей, їхніх батьків, інших законних представників.

*Юрій Теміров,
кандидат історичних наук, доцент,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса (м. Вінниця)*

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ПУТІНСЬКОЇ РОСІЇ: ІЛЮЗІЯ «М'ЯКОЇ СИЛИ»

Концепція «м'якої сили» (soft power), як будь-яка ефективна впливова концепція, переживає постійне переосмислення з моменту свого формування Дж. Наєм-мол. в 1990 році. Однак крім природнього процесу переосмислення, який обумовлений як змінами в міжнародних відносинах, так й еволюцією самої науки про міжнародні відносини, спостерігаються постійні спроби маніпулятивного пристосування концепції, які мають наслідком викривлення її сутності. Подібні спроби притаманні насамперед Російській Федерації та Китаю – Москва і Пекін намагаються перетворити авторитетну концепцію на служницю своєї зовнішньої політики. Нашою метою є з'ясувати якою мірою зовнішня політика Москви може бути пояснена в категоріях «м'якої сили», що

представляється особливо актуальним в умовах агресії Росії на сході України.

Джозеф Най-мол. розглядає «м'яку силу» насамперед як різновид сили, призначення якої впливати на поведінку інших суб'єктів міжнародних відносин з метою отримання бажаних результатів. У випадку з «м'якою силою» вплив здійснюється через привабливість (привабливість гармонійно поєднаних суспільної моделі, її ціннісних засад, які водночас виступають ідеологічним фундаментом зовнішньої політики). Най підкреслює ключову роль громадянського суспільства (а не уряду) в походженні та застосуванні «м'якої сили». І ще одна важлива характеристика – концепція погано сумісна із стратегією базованою на принципах «гри з нульовою сумою», зорієнтована на «позитивну суму» для всіх гравців, які визнають поведінку один одного привабливою.

Володимир Путін останнім часом постійно наголошує необхідність розширення можливостей та активного застосування «м'якої сили» Росією. Кремлівські «фахівці» (не тільки російські, але й деякі західні) постійно продукують чисельні публікації, завдання яких – обґрунтувати особливості «м'якої сили» РФ. З'явився навіть термін «русифікація м'якої сили». Безумовно, одним із джерел некоректного тлумачення є складна природа сили загалом, «м'якої сили» включно. Достатньо розповсюдженим є певне схематично-лінійне уявлення щодо взаємодії різновидів впливу суб'єкта (примус, підкуп, привабливість).

Насправді, більшість суб'єктів, які можуть бути позначені як «потужність» (power), як правило, мають в своєму розпорядженні весь набір згаданих засобів впливу, але саме засобів, інструментів. «М'яка сила» не є простим набором інструментів впливу, вона є моделлю поведінки «потужності» певної суспільної природи, з певними ціннісними засадами, притаманними розвиненим демократіям. Невипадково, осмислюючи взаємодію різних видів сили, Дж. Най-мол. пропонує концепцію «розумної сили», наголошує при цьому, що йдеться не про нарощування потужності чи гегемонію, а про ефективне поєднання різних джерел сили в рамках успішної стратегії в умовах дифузії сили в міжнародних відносинах і піднесення «інших», тих, хто раніше не мав статус «потужності» («rise of the rest»).

Аналіз суспільної природи сучасної Росії дозволяє зробити висновки про відсутність передумов для «м'якої сили» в якості моделі поведінки. Справа не тільки в тому, що домінуючі в Росії цінності, її нежиттєздатна суспільна модель (насамперед слабе громадянське суспільство) не можуть бути основою «впливу через привабливість», за своїм характером набір «цінностей», які впроваджує влада («русский мир») є химерами маніпулятивного призначення. Ілюзорні цінності здатні бути джерелом лише ілюзії сили. Теоретичним обґрунтуванням «русифікованої м'якої сили» є інструментарний варіант концепції, в якому ідея «м'якої сили» деградувала до окремих засобів впливу, які використовуються в зовнішньополітичній стратегії системно базованій на «жорсткій силі» (hard power).

*Олександр Феденко
кандидат політичних наук, доцент,
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів*

ГІБРИДНА ВІЙНА В УКРАЇНІ ЯК ФАКТ АГРЕСІЇ РФ

Нами вже відмічалось, що в останні роки у зв'язку із зростанням в міжнародному протиборстві питомої ваги політико-дипломатичних, економічних, інформаційних, кібернетичних, психологічних засобів і способів здійснення політичних цілей постає питання щодо кардинальної зміни поняття самої війни і всієї системи знань, пов'язаних з її пізнанням. Практика сучасних збройних конфліктів дозволяє розглядати їх як складові різноманіття нового покоління війн – гібридної війни [1, с. 127].

На сьогодні світом визначено, що проти України здійснюється російська агресія шляхом розв'язування війни принципово нового типу згідно п. а, b, с, d, e та g Резолюції ГА ООН «Про визначення агресії» 1974 року. Так, ПАРЄ 12 жовтня 2016 року прийняла дві резолюції, що стосуються російської агресії проти України на Донбасі і в Криму. Резолюція № 14130 «Політичні наслідки російської агресії в Україні» закликає в п. 4.5. «російську владу скасувати незаконну анексію Криму і дозволити Україні відновити контроль над

півостровом» та в п. 6.1. «РФ вивести свої війська з території України і припинити військову підтримку сепаратистів» [2]. 20 листопада цього ж року на засіданні комітету ПА НАТО була прийнята резолюція «Підтримка пост-Варшавської стратегії оборони і стримування», в рамках якої також визнана російська агресія проти України [3]. У доповіді «Дві війни України: захист незалежності та запровадження реальних реформ» зазначалось: «...Кремль обрав позицію вважати, що налаштованість України прийняти європейські політичні та економічні стандарти загрожує національним інтересам Росії. Москва розпочала погано замасковану агресивну військову кампанію, що завершилася незаконною окупацією та анексією Криму та затяжним збройним конфліктом у східних областях України... Росія прямо порушила численні міжнародні угоди, найбільш очевидним є порушення Будапештського меморандуму 1994 року, яким Росія брала на себе чіткі зобов'язання поважати територіальну цілісність України» [4].

Отже, світ сьогодні зіштовхується з оскарженням міжнародної правової дійсності. Путін кидає виклик принципам основам зовнішньої політики Заходу і вимагає для себе статусу рівноправного учасника міжнародної політики. Проявом цього визнання, на думку Москви, повинен стати застарілий принцип часів «холодної війни», а саме розподілу сфер впливу. У цьому розподілі Україні, як ми розуміємо, відводиться роль залежного від РФ сателіта. Штучна криза системи міжнародного права на території України означає поступове «розправлення» та фактичний демонтаж системи міжнародних відносин, що склалася після Другої світової війни..., є питанням базових принципів, які регулюють відносини між державами в 21 столітті. Українсько-російське протистояння ...знаменує початок зміни «міжнародних правил гри» [5]. Ця криза означає, що не право, а сила здебільшого регулює сьогодні відносини між державами [6, с. 658–660]. Р. Клайн доводить, що «сила на міжнародній арені може бути визначена просто як здатність уряду однієї країни змусити керівництво іншої зробити те, що це останнє ніколи не зробило б по своїй волі, причому це може бути здійснено за рахунок переконання, примушення або відвертого застосування військової сили» [7, с. 336–338].

Як нами зазначалось, Кремль апробує на території України розроблений ним перелік характерних рис і особливостей сучасних

військових конфліктів відповідно до Воєнної доктрини РФ. До них з п.15 можна віднести: ж) створення на територіях протиборчих сторін зони військових дій, що постійно діє; з) участь у військових діях іррегулярних збройних формувань і приватних військових компаній; і) застосування непрямих і асиметричних способів дій; к) використання політичних сил, що фінансуються і керованих ззовні, суспільних рухів і ін. У пункті «а» досить точно описується стратегія дій Росії при ескалації конфлікту в Криму і у Донбасі: «комплексне застосування військової сили, політичних, економічних інформаційних і інших засобів невоєнного характеру, що реалізуються з широким використанням протестного потенціалу населення і сил спеціальних операцій» [8, с. 223–224].

Дійсні причини, рушійні сили, цілі збройних конфліктів при цьому найчастіше залишаються за кадром, хоча дуже часто формальна логіка міркувань у пошуках відповідей приводить нас до «зацікавлених» держав, не охочих відступати від своїх сфер впливу. У питанні України всі це вже зрозуміли, крім держави-агресора. Але конфлікти мають тенденцію закінчуватися. І ось тут новим специфічним чинником, що значно ускладнює процес постконфліктного врегулювання подій в Україні, є тісне переплетіння і злиття в зоні конфлікту інтересів державних суб'єктів, сепаратистських і терористичних організацій та транснаціональної організованої злочинності. Проте розвиток сьогодні все нових інформаційних і технологічних можливостей дозволяють робити це ефективніше, глибше вражаючи ментальну основу населення і міжнародної громадськості. Як наслідок постконфліктне врегулювання може стати ще складнішим і довшим. Дефрагментація народу нашої країни, біженці, загибель місцевого населення сторін конфлікту, величезні руйнування зроблять процес його врегулювання дуже складним, таким, що може вимагати багатьох років цілеспрямованої роботи щодо відновлення цивілізованих взаємин, миру і спокою.

Сьогодні доля врегулювання конфлікту знаходиться у сфері інтересів держав-гравців і «замовників», здатних надати найсерйозніший, а іноді і вирішальний вплив на хід, результат і підсумки будь-якої політичної кризи або конфлікту і саме держав-гравців нам необхідно не тільки знайти, а і переконувати їх своїми діями у необхідності результату- єдиної демократичної України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ожаревський В. О., Феденко О. В. Розвиток кризової ситуації в Україні: деякі воєнно-політичні наслідки // Вісник Львівського університету: серія «Міжнародні відносини», № 38. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка. – 2016. – С. 127–139.
2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ukr.media/world/278245/>.
3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://donbass.ua/news/ukraine/2016/11/20/nato-iz-stambula-udarilo-po-rossii.html>.
4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zik.ua/news/2016/11/19/v_stambuli_na_zasidanni_pa_nato_govoryly_pro_dva_vymiry_konfliktu_v_ukraini_994187.
5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hvylya.net/analytics/geopolitics/rosiyska-agresiya-proti-ukrayini-ta-mizhnarodne-pravo-25-klyuchovih-tez.html>.
6. Феденко О. В. Гібридна війна в Україні за законом сили // Науковий журнал «Молодий вчений». – № 4(31). – Херсон. – 2016. – С. 657–661.
7. Мальський М. З., Мацяк М. М. Теорія міжнародних відносин. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2002. – 392 с.
8. Феденко О. В., Панасюк В. В. Еволюція змісту сучасної війни // Військово-науковий вісник, № 24. – Львів : НАСВ, 2015. – С. 219–230.

*Олександра Федунь,
кандидат географ. наук, доцент,
Ольга Шаран
Львівський національний університет
імені Івана Франка*

ПЕРСПЕКТИВИ ВРЕГУЛЮВАННЯ ПРИДНІСТРОВСЬКОГО КОНФЛІКТУ ПІСЛЯ ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ У МОЛДОВІ 2016 РОКУ

Аналізуючи ситуацію в Україні, що склалася після російської анексії Криму та агресії в Донбасі, вчені та політики часто проводять паралелі з замороженими конфліктами у державах пострадянського простору, зокрема в Молдові. Спільними рисами подій, що розгорталися з перервою в 23 роки (1991 р. у Придністров'ї, 2014 р. – Криму та Донбасі), є наступні: напрями зовнішньої політики Молдови та України не відповідали інтересам Москви, місцеві лідери не підпорядковувалися центральній владі та ставили за мету створення власної незалежної держави після проведення квазі-референдумів, Придністров'я і Донбас – індустріальні регіони зі значною часткою етнічних росіян, Росія надавала підтримку сепаратистам і виступила посередником політичного діалогу між сторонами конфлікту, Європейський Союз підтримав Молдову та Україну, що втратили контроль над частинами своїх територій, міжнародне співтовариство не визнало самопроголошених держав та анексії АР Крим.

Придністровська Молдавська Республіка (ПМР) проголосила незалежність у серпні 1991 р., яку визнали лише самопроголошені Абхазія, Південна Осетія та Нагірно-Карабахська республіка. Після проголошення незалежності з березня по липень 1992 р. тривала «найгарячіша» фаза придністровського конфлікту, що завершилася підписанням перемир'я (21 липня 1992 р.) та його «замороженням».

Політичний діалог щодо розв'язання придністровської проблеми триває понад два десятиліття, проте сторони через взаємні претензії дотепер не досягли згоди між собою. Багато років політико-правовий статус Придністров'я не обговорювався, тобто не йшлося ні про його реінтеграцію, ні про визнання самопроголошеної республіки. У 2003 р. РФ запропонувала «План Козака», що передбачав

перетворення Республіки Молдова (РМ) на асиметричну федерацію, до якої увійшли б на правах автономії Придністров'я та Гагаузія. Президент РМ В.Воронін не підписав цей план через пункт про розміщення російських військ у Придністров'ї до 2020 р.

У квітні 2005 р. на саміті ГУАМ було запропоновано «План Ющенко», який передбачав проведення демократичних виборів у Придністров'ї та надання йому статусу автономії у складі унітарної РМ (закон Молдови «Про основні принципи особливого статусу Придністровського регіону», червень 2005 р.), моніторинг з боку ОБСЄ українсько-придністровського кордону, ін. Проте виконання цього плану призупинили через його невідповідність інтересам авторитарного режиму президента ПМР І. Смірнова та Кремля, адже розміщення нового миротворчого контингенту передбачало зменшення присутності російських військових у конфліктному регіоні.

Восени 2005 р. для врегулювання придністровської проблеми створено формат перемовин «5+2», учасниками якого є Молдова і Придністров'я (сторони конфлікту), Росія, Україна й ОБСЄ (сторони-гаранти), США і ЄС (спостерігачі). Цей процес часто не мав успіхів через розбіжності в інтересах сторін конфлікту. Наприклад, після підписання 27 червня 2014 р. Угоди між РМ та ЄС про поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі Тирасполь звинуватив Кишинів у економічній блокаді. У червні 2016 р. після двох років перерви з ініціативи ФРН (годує в ОБСЄ) на вимогу Росії відновлено діалог щодо гарантій домовленостей, свободи пересування товарів і громадян.

Існують різні сценарії врегулювання придністровського конфлікту. На шляху реінтеграції Придністров'я до складу Республіки Молдова нині існує багато не лише політичних, але й економічних перешкод. Наприклад, в Молдови недостатньо коштів, щоб утримувати цей регіон і погасити його борги. Адже ПМР упродовж 25-ти років фактично існує за політичної та фінансової підтримки Росії, тривалий час 50 % пенсійного фонду складали російські гроші, доплати бюджетним працівникам становили 50 %, ПМР отримує електроенергію за пільговими цінами, не платить за газ від 2009 р., а до цього оплачувала лише 8,5 % від його вартості (загальний газовий борг близько 4 млрд дол. США Москва вважає заборгованістю Молдови). Російські корпорації (холдинг «Металінвест», РАТ «Газпром», «Інтер РАТ ЄЕС», ін.) відіграють провідну роль в

економіці регіону. Більша частина населення ПМР, чисельність якого 475 665 тис. осіб за переписом 2015 р., має подвійне громадянство, з них понад 200 тис. – російське.

Враховуючи багаторічний вплив Росії, очевидним є те, що у перспективі буде задіяний сценарій, вигідний для Москви, зацікавленої у прямій чи непрямій присутності на території Придністров'я. Це відповідає її геостратегічним інтересам і забезпечить домінуючий зовнішньо-політичний вплив у регіоні. Нещодавно Росія та ПМР гостро відреагували на домовленості (від 06.11.2016 р.) без їхньої участі міністрів оборони України та Республіки Молдова щодо готовності нашої держави надати «зелений коридор» для евакуації російських військ та озброєння з придністровського села Кобасна, необхідності розробки плану цієї операції за участі ОБСЄ й ООН. На це «президент» невизнаної республіки Є.Шевчук заявив, що російські війська є гарантією миру та стабільності у Придністров'ї. Зазначимо, що чисельність т.зв. миротворчого батальйону понад 400 осіб, оперативної групи російських військ – близько 1 100 осіб. До того ж, у регіоні залишаються склади з тисячами тонн озброєння.

Обраний 13 листопада 2016 р. президент РМ І. Додон, який є прихильником політики Кремля та вважає Крим російським, найімовірніше працюватиме над відродженням російського «Плану Козака-2». Він заявив, що вперше за 20 років є можливість розв'язати проблему Придністров'я і це може бути добрим прикладом врегулювання заморожених конфліктів. І. Додон пропонує розв'язати проблему ПМР за 1,5–2 роки у три етапи: 1) на двосторонній основі домовитися про принципи політичного врегулювання; 2) до угоди з Придністров'ям додати пункт про те, що РМ не вступатиме в НАТО, якщо ця умова не буде виконана, то Придністров'я та Гагаузія матимуть право на самовизначення; після досягнення згоди залучати інших учасників формату «5+2»; 3) провести референдум по обидва боки Дністра з прийняття нової спільної конституції.

Отже, після президентських виборів у Молдові 2016 р. РФ за підтримки влади ПМР і РМ нарешті отримала реальний шанс реалізувати вигідний для неї план урегулювання придністровського конфлікту та виступити у ролі «миротворця» в очах світової спільноти.

Вячеслав Ціватий
кандидат історичних наук, доцент,
Дипломатична академія України при МЗС України

КОНФЕРЕНЦІЙНА ДИПЛОМАТІЯ В УМОВАХ КОНФЛІКТІВ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРИ: ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ ТА ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТИ

Проблема конфліктів на пострадянському просторі вже тривалий період часу залишається однією із найактуальніших політико-дипломатичних проблем для сучасної України. Саме Україна сьогодні посідає чільне місце в геополітичних інтересах та архітектоніці безпеки сучасних наддержав – США і Російської Федерації, а також – Європейського Союзу й СНД.

На сьогодні досить гостро відчувалися і відчуються процеси, які пов'язані з хаотизацією, поганою передбачуваністю і прогнозованістю політико-історичного розвитку буття. У стадії еволюційного розвитку превалюють процеси, які безпосередньо пов'язані з упорядкуванням структур та їх інституціонального розвитку, а в революційній стадії, навпаки, – процеси хаотизації, які співставні з розпадом та руйнацією інституційності існуючих структур, і перш за все – державних та дипломатичних інститутів. Ця стадія, як свідчить історичний досвід, як правило завершуються формуванням нових інституційних структур, інституцій та інститутів, новим етапом еволюційного розвитку державності. Варто відзначити, що обидва тренди розвитку – упорядкування та хаотизації – протягом усієї історії йдуть пліч-о-пліч, разом, але в той чи інший історичний період один із двох трендів превалює, при цьому не виступаючи єдиним.

Превалювання лінії одного тренду над іншим носить відносно довгостроковий характер у світополітичному розвитку та інституційному вимірі. Тренди хаотизації та упорядкування мають свій вияв у всіх сферах міжнародних відносин, зовнішньої політики та дипломатії, а саме: воєнно-політичній, економічній і соціально-гуманітарній.

Політико-дипломатичні обставини та реалії сьогодення як в Україні, так і в інших державах пострадянського простору, а також в інших міжнародно-політичних регіонах світу наштовхують нас на роздуми і спонукають поставити перед суспільством гострі політичні питання: «Коли збереться для врегулювання української кризи й майбутнього Європи нова міжнародна інституція?»; «Коли почне ефективно діяти конференційна дипломатія та її дипломатичний інструментарій?»; «Що на сьогодні являє собою Європа, куди вона рухається і з ким вона рухається – з Україною, чи без України?», «Коли збереться для врегулювання української кризи і майбутнього Європи «Новий Віденський конгрес»?»; «Чи можливе створення в далекому майбутньому мирної державотворчої міжнародної інституції – Єдиної Великої Європи (ЄВЕ)?» «Яке місце обіймає Україна на пострадянському політико-дипломатичному просторі та які її перспективи в цьому геополітичному просторі?». Беззаперечно одне – на сьогодні політико-дипломатичний діалог європейських держав має вестися цілодобово, має діяти превентивна дипломатія, новітні методи дипломатії та переговорів в умовах конфліктів (конференційна дипломатія, політична медіація, політична фасилітація та ін.), щоб знайти новий спосіб нейтралізувати тривалі конфлікти («заморожені конфлікти»), больові безпекові точки, зняти загострення з історичних проблем і задовольнити потребу відчувати себе в комфорті в новому світі, у новій Європі, в Єдиній Великій Європі частиною якої усі ми є. Адже дипломатична історія та практика має багатий досвід реалізації та ефективного вирішення вищезазначених проблемних питань у міжцивілізаційному просторі сьогодення, а також на теренах пострадянського простору.

Для вивчення та врегулювання конфліктів на території колишнього СРСР, особливостей цих історичних конфліктних процесів, явищ і подій автор пропонує до раніше існуючих досліджень підійти з нових методологічних засад, а саме – використати теорію інституцій та інституціональних змін у політичних, правових, суспільних системах і дипломатичних системах. Такий методологічний підхід дає можливість показати, як інституції розвиваються у відповідь на конкретні виклики, стимули, стратегії та варіанти вибору і, відповідно, як вони впливають на функціонування

систем міжнародних відносин упродовж тривалого історичного періоду в умовах конфліктогенності та відкритих конфліктів.

Постановка проблеми інституціоналізації конфліктів та інституційних механізмів урегулювання конфліктів у сучасній міжнародній політико-дипломатичній системі є новою для історико-політологічного дослідження, відтак вимагає застосування системного аналізу та відповідної термінології, яка необхідна для виконання наукових завдань.

Як вірно зазначає колишній верховний представник ЄС із зовнішньої політики Хав'єр Солана: «Цей континент – спільний для нас, тож ми повинні вести переговори. Щоб прийти від нинішнього конфронтаційного середовища до такого результату, необхідна смілива (*креативна – В. Ц.*) дипломатія, принаймні, така ж, яку вели державні діячі в 1815 році. Проте на даний момент голови можуть бути захоплені іншими варіантом. Як попередив один високопоставлений посадовець..., що чим довше тліє український конфлікт, то більша небезпека його поширення на інші частини Європи... це вже буде війна в значно ширшому масштабі, який важко собі навіть уявити...».

Озираючись у минуле, ми чітко маємо бачити дороговкази в майбутнє! Історія вчить навіть тих, хто в неї вчитися не хоче: вона їх провчає! З 1815 року історія знала значну кількість конгресів, конференцій, самітів, з'їздів. Тим не менш, інтерес до Віденського конгресу не послаблюється і на сьогодні. Нині в наукових дослідженнях і публіцистичній літературі продовжується дискусія про те, у чому ефективність віденської системи міждержавних відносин і безпеки, у чому секрет віденської системи, яка надовго зберегла міцний мир в Європі ХІХ століття, і чи змогла б вона слугувати прикладом для домовленостей, які забезпечать стабільність на планеті в теперішній час і створити в сучасному світі, наприклад, нове міжнародне інституційне утворення держав – «*глобальний концерт*» або «*планетарний концерт*».

Отже, іншими словами, події навколо України довели до логічного завершення геополітичну ерозію тієї системи міжнародних відносин і безпеки, яка існувала з моменту розпаду СРСР та недовготривалої існуючої постбіполярної системи світоустрою. В конфліктогенних умовах, коли ті елементи та дипломатичний інструментарій, які були успадковані від цих епох, на сьогодні вже неефективні (яскравий

приклад – сьогодні мало ефективна діяльність ООН), нового міжнародного консенсусу немає, зате є прагнення окремих держав до мирної або силової реалізації своїх інтересів при вигідних обставинах. На сьогодні можемо констатувати факт інституціоналізації поліцентричної (багатополюсної) системи світоустрою. Міжполюсні стосунки вибудовуються переважно на балансі економічної взаємозалежності світових геополітичних гравців, але це занадто ненадійний, занадто крихкий і недостатньо інституціоналізований на сьогодні інструмент.

Здається, що світ прийшов до стану, коли впору скликати нову міжнародну інституцію – всеєвропейський новий Віденський конгрес ХХІ століття, щоб визначити правила політико-дипломатичної гри. Вбачається що саме *конференційна дипломатія* має стати пріоритетною формою в інструментарії сучасної дипломатії для врегулювання конфліктів на пострадянському просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончаренко І. О. Діяльність ООН та ОБСЄ у врегулюванні конфліктів на пострадянському просторі (90-ті роки ХХ століття) / І. О. Гончаренко. Автореф. дис. ... канд. істор. наук: 07.00.02 – всесвітня історія. – К., 2009. – 24 с.

2. Зовнішня політика України – 2015: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети / за ред. Г. М. Перепелиці. – К. : ВД «Стилос», 2016. – 308 с.

3. Перепелиця Г. М. Конфлікти в посткомуністичній Європі / Г. М. Перепелиця. – К. : ПЦ «Фоліант», 2003. – 431 с.

4. Циватый В. Г. Социология дипломатии, дипломатические системы и институты дипломатии в условиях новых вызовов и угроз глобализации XXI века / В. Г. Циватый // Сборник научных материалов IX Международной научной конференции «Сорокинские чтения». – М. : Издательство Московского государственного университета, 2014. – С. 799–802.

5. Циватый В. Г. Євроінтеграційна діяльність України через призму реалізації програми Східного партнерства: інституціональний та іміджевий аспекти / В. Г. Циватый, Л. Д. Чекаленко // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – Вип. 23. – Ч. II. – Серія «Політичні науки». – К. : ДАУ при МЗС України, 2016. – С. 4–12.

6. Ціватий В. Г., Громико О. А. Поліцентричність сучасного світоустрою: мегатренд ХХІ століття (інституційний контекст) / В. Г. Ціватий, О. А. Громико // Зовнішні справи. – 2014. – № 08. – С. 26–29.

7. Pigman Geoffrey Allen. Contemporary Diplomacy / A. G. Pigman. – Washington, 2010. – 288 p.

Людмила Чекаленко
доктор політичних наук, професор,
Дипломатична академія України при МЗС України

РОСІЯ CONTRA УКРАЇНА

Історія так званого «стратегічного партнерства» Росії–України за російським сценарієм доби незалежності вкладається у відомі хронологічні межі.

Єльцинський період розвитку Росії – 1991–1999 рр., у якому виокремлюються два хронологічні відтинки часу: 1991–1995 рр. та 1996–1999 рр.

Перший характеризується динамікою пострадянського розлучення. Політика Росії щодо України розвивається на тлі однотипних для обох країн кризових процесів та внутрішніх проблем, вирішення яких накладає відбиток на характер і рівень двосторонніх відносин.

Формування державних інститутів триває на тлі глибокої економічної кризи паралельно з всебічною трансформацією зовнішньополітичних і зовнішньоекономічних відносин; осмисленням історичної ситуації, що склалася після біполярності; пошуком і формуванням національної ідентичності в кожній країні. Складність процесів державотворення позначається й на розбудові російсько-українських взаємин, що потребує від обох сторін поступовості, осмислення, компромісності та врешті – часу.

Така нестійка і кризова політична й економічна ситуація призводить до проявів загострення двосторонніх відносин, несподіваної для українського середовища появи в російській політиці «пробних» куль, спрямованих на перевірку нашої країни на міцність. Ідеться про територіальні зазіхання (м. Севастополь). Непростими для

розв'язання були й питання ядерної спадщини, поділу Чорноморського флоту, комплекс питань по Криму, борги й активи СРСР, гуманітарні проблеми тощо [3].

Під час загострення відносин Україна відчувала себе вразливою та незахищеною, намагалася знайти підтримку у інших світових потуг і міжнародних організацій. Росія, навпаки, володіючи нафтовими і газовими ресурсами, відчувала впевненість, демонструючи зневагу до слабких конкурентів на світовому політичному та економічному ринку, у тому числі – Україні, спостерігаючи за її політичними «іграми» – наближенням до НАТО та ЄС.

У 1991–1995 рр. окреслилися дві тенденції в політиці РФ. Перша – намагання перетворити Росію на провідну могутню економічно незалежну і самодостатню державу через упровадження ліберальної економічної та політичної моделі, сформувати демократичне суспільство тощо. Цей процес дуже важко давався тогочасному керівництву. Адже такому курсові протистояли антиєльцинські сили, що сформувалися за часів керівництва СРСР М. Горбачовим. Саме вони намагалися скерувати суспільство до імперських засад, відновити Радянський Союз, денонсувати Біловезькі угоди, повернути Росії втрачені землі колишньої російської імперії. Саме вони не визнавали незалежність України і блокували підписання Великого договору. Про це нагадують події у Вільнюсі, азійських республіках, Грузії, Вірменії, а також у самій Україні.

В усіх колишніх республіках СРСР точилася гостра боротьба за владу між промосковською елітою, яка впроваджувала критерії верховенства РФ на пострадянському просторі, і демократичними паростками, які тільки-но зароджувалися. Зазначимо, що Росія у цьому питанні значно виграла, оскільки там були зосереджені (не враховуючи економічний потенціал) найталановитіші кадри з усіх республік і, переважно, з України.

Стали виразніше проявлятися відмінності між елітними політичними групами Росії й України. Значна частина російської еліти не відійшла від своєї зверхності. Усе українське піддавалося критиці й неприйняттю, подавалося як другорядне й меншовагітне. Російське ж, за московським сценарієм, мало виключно світове значення. Особливо гостро на порядку денному постала проблема історичної пам'яті. Росіяни виступають у ролі старшого брата з «єдиної колиски

трьох народів – російського, українського та білоруського», чому, на превеликий жаль, підіграють і деякі відомі українські вчені.

Другий відрізок часу першого етапу припадає на 1995–1999 роки. З досягненням Росією відповідного рівня розвитку, певними ознаками долання кризових явищ після критичного 1998 року, її владна і політична еліта перестає бути залежною від інших республік. Кремль нагадав про свою першість і могутність, що вилилося в появі важливого документа російської зовнішньої політики: «Стратегічний курс Російської Федерації щодо країн-учасниць СНД» від 14 вересня 1995 р., затверджений Указом президента Єльцина [1; 3]. Цей документ проголосив і закріпив інтереси Росії на пострадянському просторі в цілому і в тому числі через захист своїх «співвітчизників», до яких було зараховане все російськомовне населення та особи, які сповідують «російську ідею».

Нагадаємо також, що зміни в політиці Росії щодо України уможливилися лише після того, як Київ передав північному сусідові власну тактичну й стратегічну ядерну зброю. Такий поворот російської політики був несподіваним для України, яка розглядала РФ як першого і надійного партнера. Про критерії заявленого стратегічного партнерства між державами слід було забути.

Напряму не втручаючись у внутрішні справи Української держави, Росія вибудовувала начебто відсторонену політику – типу «спостерігай, однак не дозволяй». Фактично, Україна зробила в міжнародному вимірі саме стільки, наскільки її «відпустив» Кремль. Українські економічні та зовнішньополітичні успіхи поки не драгували, однак також не давали спокійно жити російському політичному істеблішменту.

Лише після виконання Україною російських умов щодо Чорноморського флоту, які досягалися поступово і наполегливо, РФ у 1997 р. підписала Великий договір, за яким офіційно визнала територіальну цілісність і суверенітет України. Однак не ратифікувала документ, доки не закріпила власні інтереси в українському просторі: ратифікація угод по Чорноморському флоту, Угода про «нульовий» варіант, членство України в Міжпарламентській асамблеї СНД, утворення ЄврАзЕС тощо.

Економічний колапс РФ (дефолт) у 1998 р. дещо відволік владні російські структури від розв'язання «українського питання». І до

початку 2000-х років можна спостерігати активізацію України на євроатлантичному та євроінтеграційному напрямках.

Другий етап розвитку політики Росії щодо України, або «путінський» складається з двох підетапів, які хронологічно охоплюють 2000–2008 рр. та 2009–2013 роки.

Перший пов'язуємо з початком нової стратегічної концепції політики Путіна/Медведєва. На цьому історичному відрізку часу також виокремлюються два періоди: 2000–2003 рр. та 2004–2008 роки. На першому відрізку часу спостерігається апробування сил новим російським президентом, ламання «внутрішніх» правил гри всередині самої Росії, переформатування владних гілок, фінансових потоків, жорстка централізація влади.

У зовнішній політиці спостерігається досягнення незаперечних успіхів, як результат високих цін на нафту і газ: розмова зі світовими потугами одним голосом, завоювання місця у «вісімці» та «двадцятці», перетворення РФ на одного з провідних акторів у світі та першого гравця на теренах СНД. Росія не втручається активно в українські справи, робить це через економічні і політичні важелі, що підтверджується курсом на можливе розчленування України через утворення на її території незалежних республік [4].

Український президент Л. Кучма знаходить необхідний тимчасовий компроміс із російським керівництвом, паралельно ухвалюючи державні документи щодо євроінтеграційного та євроатлантичного курсу України (2002 р., 2003 р.). Наша країна отримує можливість стати повноправним учасником Північноатлантичного Альянсу, а також наблизитися до ЄС.

Однак «епопея», розв'язана Росією навколо острова Коса Тузла, нагадала Києву про московські інтереси в українському просторі, які були чітко виражені в російській сентенції, озвученій «рупором Кремля» В. Жириновським: от скинемо на вас одну ядерну бомбу і подивимося, хто в домі хазяїн...

Як наслідок, Україна знову балансує між Росією і Заходом, обіцяючи першій Керч-Єнікальську протоку, а другому – не дратувати Росію.... Український президент – ізольований через справу з кольчугами, провідні європейські країни ігнорують Київ, зосередившись на взаєморозумінні з РФ, оскільки вже на носі 2004 рік – рік прийняття в ЄС десяти нових учасників, більшість із яких є

вихідцями з колишнього радянського блоку. Європа до останнього моменту не була певна, що їй вдасться так легко «вирвати» колишніх сателітів з прорадянської зони впливу.

Україна не в змозі самотужки пробити стіну свого замовчання та ізоляції. Концепція «ширша Європа», запропонована ЄС, яка охопила також країни Середземномор'я, тобто Африки й Азії, не задовольняє Київ. Однак іншого на той час не пропонувалося, а термін чинності угоди України та ЄС про партнерство і співробітництво добігав кінця (1998–2008 рр.).

Тим часом, 2004 р. у результаті свого розширення ЄС географічно та стратегічно досяг кордонів України і став виявляти більший інтерес до її справ. З посиленням цього інтересу (особливістю політики Росії щодо України часів президента В. Ющенка) починається новий відлік часу – другий хронологічний період другого етапу: 2004–2008 роки.

Революції в пострадянських республіках, не контрольовані російською стороною зміни влади розглядаються Кремлем як провали власної зовнішньої політики (за що карають перших російських чиновників, позбавляючи їх відповідних посад). Відносини з Україною переведено на прагматичні рейки; ведуться різнопланові торговельні та інформаційні війни; Україна через великі борги по газу та нафті поступово ізолюється від західних партнерів. Москва все замикає на себе і через економічні важелі енергоносіїв прив'язує також Євросоюз.

Росія розгортає співпрацю з НАТО (Рада Росія – НАТО), широко співпрацює з ЄС, активізує азійський вектор зовнішньої політики, знайшовши спільну мову і підтримку з боку Китаю (2005 р.). Ситуацію добре ілюструє висловлювання В. Путіна, про те, що Росія – «ведмідь, якого не можна заганяти у глухий кут...» [2].

Реалізується стратегія В. Путіна – курс на економічну самодостатність Росії, що означає розбудову в країні замкненого виробничого циклу та незалежність від імпортних поставок. У результаті різко скорочується товарооборот з Україною та всіма іншими державами СНД, урізаються російські замовлення з нашої країни, яких РФ уже не потребує. Ведеться курс на згортання російсько-української співпраці. Однак, зростає товарообіг з іншими регіонами світу і, у першу чергу, з ЄС, якому В. Путін пообіцяв у 2005 р. довести зазначений щорічний показник до 50 млрд дол.

Тактика і стратегія Росії щодо України, трактування подій в останній та її зовнішньої політики визначається інтересами великого російського капіталу. Тобто – російським олігархатом, який править «бал» на владному олімпі РФ. Саме газонафтові капітали перших осіб російської влади є підґрунтям керування українськими справами, збереження впливу на український політикум, посилення присутності власного капіталу на українському ринку. При цьому слід враховувати, що на офіційному – найвищому рівні і для закордону – РФ неодноразово підкреслювала свою безумовну відданість «стратегічному» партнерству, підписаним угодам і «глибоку повагу» до чинних, юридично оформлених і визнаних нею кордонів України. Слід брати до уваги також і те, що переважна більшість основних стратегічних документів, на яких будується сучасна зовнішня політика Росії, а саме: «Концепція зовнішньої політики РФ», «Концепція національної безпеки РФ», Стратегія національної безпеки РФ та «Військова доктрина РФ» тощо містять чіткі орієнтації щодо російських інтересів в Україні.

Наступний етап політики Росії щодо України – 2009–2013 рр. вирізняється остаточною підготовкою плацдарму для певного «стрибка» і святкування перемоги – перехід України в повне підпорядкування Російської Федерації або поглинання України Росією. Усе для цього підготовлено: український президент провадить політику «что прикажете?», український політикум куплений і спільними підприємствами, і значними хабарами, і часткою російської власності. Усе о'кей! Росія забула про балаканину щодо двох інтеграцій (євразійську та європейську) і чітко зазначила одну – російську (!). Про це перехідний російський президент Д. Медведєв заявив, що не можна одразу сидіти на двох стільцях (тобто розвивати обидва вектори зовнішньої політики: і європейський, і азійський). Україні треба визначитися.

З політичними орієнтирами нашої країни на той час проблем не було, що підтвердив і тодішній український президент, проваливши підписання Угоди про асоціацію з ЄС на Вільнюському саміті Європейського Союзу.

Майдан розставив крапки над «і», повернувши Україні надію на розвиток самостійності та незалежності.

Найскладнішими виявилися післямайданівські проблеми, час очищення, час відновлення, час повернення до себе.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ельцин Б. Н. Указ Президента РФ от 14.09.95 N 940 «Об утверждении стратегического курса РФ с государствами-участниками СНГ». – zakonbase.ru/content/nav/15088.

2. «Россия – загнанный в угол медведь!» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.apsny.ge/2014/pol/1392153682.php.

3. Чекаленко Л. Зовнішня політика України : підручник. – К. : «LAT&K», 2015. – 477 с.; Чекаленко Л. Україна–Росія : проблемне питання «стратегічного» партнерства // Магістеріум : Політичні студії. – К. : НаУКМА, 2008. – Вип. 31. – С. 85–90.

4. Янукович и Лужков приехали в Северодонецк ...grani.ru ' Политика ' Мир ' Европа ' Украина [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [ru.tsn.ua/.../luzhkova-nazvali-pochetnym-zhitel...;](http://ru.tsn.ua/.../luzhkova-nazvali-pochetnym-zhitel...) https://www.google.com.ua/?gws_rd.

*Юлія Артюхова
Львівський національний університет
імені Івана Франка*

БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

За останні десятиліття глобальна ситуація, що стосується питань безпеки докорінно змінилась. Старі (традиційні) загрози зникли, а натомість з'явилися нові, які подекуди, виявляються більш небезпечними. Відповідно, виникає потреба переосмислення по-новому, таких понять як безпека, мир, конфлікти. Не усі конфлікти спонукають до загроз миру та безпеці, але майже завжди усі вони, спричиняють загрозу безпеці людини. В період соціально-економічної і політичної напруги у світі поняття «безпеки» слід аналізувати не виключно з військової, а з різних точок зору, саме: Політичні загрози -

внутрішньополітична нестабільність збанкрутілої держави, тероризм і порушення прав людини;

- Економічні загрози - бідність, збільшення різниці між заможними та бідними державами, міжнародні фінансові кризи, вплив економічно сильних або нестабільних сусідніх держав, «піратство»;

- Екологічні та штучні загрози – атомні катастрофи, глобальні екологічні зміни, виснаження земельних та водних ресурсів, нестача продуктів харчування і т.д.

- Соціальні загрози – конфлікти пов'язані з питаннями меншин, перенаселення, міжнародна організована злочинність, торгівля наркотиками, незаконна торгівля, офшорні економічні зони, масова міграція, хвороби.

Тому виникла гостра проблема забезпечення безпеки в сучасній світовій політиці. Безпека людини - це новий підхід до безпеки, що зміщує фокус від держави до індивідууму, як основного суб'єкта безпеки.

На мою думку, дана проблематика є надзвичайно актуальною, як і для розвинених держав так і держав у процесі реформування, як-от Україна. Тому що, центральним інтересом будь-якої держави має бути саме забезпечення безпеки людини. Як зазначено в п. 143 підсумкового документу Всесвітнього саміту 2005р. (A/RES/60/1), що має назву «Безпека людини» глави держав і урядів підкреслили «право всіх людей жити в умовах свободи і гідності, будучи позбавленими злиднів і відчаю», і визнав, що «всі люди», зокрема вразливі групи населення, мають право на свободу від страху і свободу від потреби, маючи рівні можливості користуватися всіма своїми правами в повній мірі і розкривати свій людський потенціал».

За своєю суттю - безпека людини є людино-центричним, багатовимірним, взаємопов'язаним, універсальним виміром безпеки. Її основними принципами є повага до прав людини, обмеження використання військової сили, зв'язок з громадськістю та фокус на регіоні, а не тільки на країні. Таким чином, людська безпека змінює наголос та зміст військових операцій, наголошує на «гуманізації безпеки». [6] Вона має нормативну, дискурсивну та практичну цінність, оскільки інструктує стосовно того, чого потрібно досягати в сфері безпеки та як це робити.

Важливо зауважити, про те що безпека людини має чітку конотацію з правами людини. Права людини, за визначенням Декларації, прийнятій на зустрічі, організованій Комісією з людської безпеки, є «важливим компонентом людської безпеки». [7] Окрім цього, людська безпека безпосередньо пов'язана з питаннями гуманітарної інтервенції чи «обов'язком захищати», але не тотожна ними. Очевидно, що важливим завданням сьогодення дотепер залишається проблема визначення кордону між необхідністю реагувати на прямі порушення прав людини (отже, й людської безпеки) та державним суверенітетом. Таким чином, попри семантичну близькість вказаних понять, людська безпека – це не просто нове перейменування старих станів та практик. Це – повномасштабне визнання взаємопов'язаності усіх безпекових проблем, а отже, й піднесення методології дослідження цих проблем та інструментарію для їх розв'язання на якісно новий рівень. Наскільки реально розробити такий інструментарій і яка практична користь від цього, залежить від здатності самого людства, у забезпеченні своїх фундаментальних інтересів.

Право людини на безпеку не закріплено сьогодні і в жодній конституції зарубіжних держав, і в актах міжнародного права, присвячених правам людини. Уявляється, що єдиною причиною цього є те, що до останнього часу необхідність конституційного закріплення зазначеного права не була настільки наявною, як на сучасному етапі розвитку людської цивілізації. Адже безпека є необхідною умовою реалізації всіх відомих прав людини, що проголошені в документах міжнародного права й національних конституціях. Без надійного захисту самої людини, її сьогоdnішнього й майбутнього існування й можливостей розвитку, захист основних прав втрачає будь-який сенс. Водночас, такі права людини й громадянина, як право на життя, право на свободу й особисту недоторканість, право на свободу від катувань, жорстокого, нелюдського поводження чи покарання, на достатній життєвий рівень, на безпечне для життя і здоров'я довкілля, на достатній життєвий рівень є безпосередньо наближеними до права на особисту безпеку. З одного боку – вони безпосередньо похідні із змісту даного права, з іншого – виступають в якості додаткових засобів, що забезпечують його ефективну реалізацію.

Людське життя захищене правом на життя, що зафіксоване в багатьох міжнародних документах з прав людини. Оскільки життя – одне з найважливіших цінностей, право на життя визнається одним з самих важливих прав людини. Проголошене в Загальній Декларації прав людини 1948 року (ст. 3) [1], Європейській конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року (ст. 6) [3;4] і Міжнародному пакті про громадянські й політичні права 1966 року (ст. 9) [5] право на свободу та особисту недоторканість знайшло своє відображення в Конституції України 1996 року. [2] Не можна не відзначити в більшості основних законів держав. Різноманітним є формулювання даного права: “право на особисту недоторканість” – в Конституції ФРН, “право на фізичну й моральну недоторканість” проголошує Конституція Іспанії і т.ін. Часто порушення встановлених норм призводить до створення безпосередньої загрози безпеці особи.

З вищенаведеного можна зробити висновки що ми вже практикуємо людську безпеку; просто не називаємо її так. Цей вираз – чітко зображує стан використання людської безпеки. Отже є сенс у концептуально-теоретичному оформленні безпекових практик мовою безпеки людини. Очевидно, що безпека людини – не просто новий термін для існуючих практик, це – синергетичне ціле всіх цих окремих підходів. На противагу традиційному дискурсу, коли ці практики носили окремий ярлик як права людини, запобігання конфліктам тощо, нині традиційним є звертання до людської безпеки як їх спільному знаменнику. І в цьому є свої очевидні переваги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Загальна декларація прав людини 1948 року // Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій. – Амстердам – Київ, 1996. – С. 6–9
2. Конституція України : прийнята на п’ятій сесії Верховної Ради України, 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
3. Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод : від 4 листопада 1950 р. // Віче. – 1998. – № 10. – С. 3–42.
4. Конвенція про захист прав і основних свобод людини 1950 року, Перший протокол та протоколи № 2, 4, 7, 11 до Конвенції //

Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій. – Амстердам – Київ, 1996. – С. 212–229.

5. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права // Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій. – Амстердам – Київ, 1996. – С. 9–19.

6. Kaldor M., Martin M., Selchow S. Human Security: A New Strategic Narrative for Europe // International Affairs. – Vol.83. – March 2007. – No 2. – P.283-286.

7. Workshop on Relationship between Human Rights and Human Security. “Declaration on Human Rights as an Essential Component of Human Security”. San Jose, Costa Rica, 2 December 2001 // <http://www.humansecurity-chs.org/activities/outreach/sanjosedec.html>

*Ольга Балабан
Львівський національний університет
імені Івана Франка*

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ МОДЕРНІЗАЦІЇ В АЗЕРБАЙДЖАНСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ В КОНТЕКСТІ НАГІРНО-КАРАБАХСЬКОГО КОНФЛІКТУ

Як зовнішня, так і внутрішня політика сучасного Азербайджану на сьогоднішній день призводить до встановлення стабільних міждержавних відносин з багатьма країнами регіону та світу в цілому, і одночасно зумовлює виникнення цілого ряду проблем, з яких не можна виключити невирішений досі Вірмено-Азербайджанський конфлікт, і які перешкоджають повноцінній інтеграції республіки в світове співтовариство.

Прогресивні зміни, що відбуваються нині в Азербайджані, є, безумовно, результатом політики модернізації, яка здійснюється, на відміну від епохи Азербайджанської РСР, у принципово іншій історичній ситуації, коли чимало найбільш розвинених країн світу вже увійшли у новий етап розвитку, який дістав назву постіндустріального чи інформаційного суспільства.

Найважливішою особливістю політичної реальності Азербайджану є реалізація внутрішньої політики прискореної модернізації, що

включає такі принципи й ідеали, як громадянське суспільство, правова держава, парламентаризм, поділ державної влади, природні права людини, ринкова економіка тощо.

Політика модернізації зачепила всі сфери суспільства, а насамперед економіку і соціальну сферу. Однак її реалізація пов'язана з багатьма труднощами, в першу чергу, з вирішенням такої гострої для країни проблеми, як Нагірно-Карабахський збройний конфлікт, що переріс у війну між Азербайджаном та Вірменією. Її результатом стала окупація понад 20 відсотків азербайджанських земель, більше мільйона азербайджанців стали біженцями.[1]

Однак і в такій непростій ситуації політика модернізації дозволила створити нові інститути державної політичної влади на основі цивілізаційних принципів ідентифікації національної державності, взаємної моральної відповідальності громадян і держави.

Було здійснено реформу в соціальній і аграрній сферах. Ключову роль у здійсненні політики широкомасштабної модернізації відіграли державні програми, прийняті Міллі Меджлісом, які дозволили добитися радикальних перетворень у банківсько-кредитній, податковій, бюджетній, грошовій, судовій, правоохоронній системах. [2, с.54]

Структурні зміни стосувалися й державного управління, що дозволило значно зміцнити збройні сили і службу безпеки. Певні зрушення помітні у сфері забезпечення свободи слова та совісті, недоторканності особи, прав людини і громадянина. Завдяки утвердженню атмосфери толерантності досягнуто прогресу на шляху формування громадянського суспільства.

Сьогодні керівництво країни продовжує реалізацію політичного курсу на набуття Азербайджаном статусу регіонального лідера, активізацію зусиль стосовно вирішення Нагірно-Карабахського конфлікту з огляду на необхідність забезпечення територіальної цілісності країни. Стратегічний шлях політики модернізації країни у внутрішній сфері націлений на перетворення Азербайджану на сучасну державу зі своїми культурно-цивілізаційними особливостями. Вже розпочато важливі кроки в реалізації таких демократичних цінностей, як повага до прав людини, забезпечення свободи слова й думки, «європеїзація» державного будівництва.

Схематично модернізація країни передбачає сім основних компонентів матриці національного розвитку: демократизацію, лідерство, лібералізацію, національну ідею, інтелектуалізацію, активну й багатовекторну дипломатію, посилення обороноздатності країни. [2, с. 55]

Азербайджан вибудовує стратегію свого розвитку переважно на векторі реалізації західних цінностей, а це процес нелегкий. По суті, це обумовлюється національною політичною культурою азербайджанського суспільства, що поєднує елементи ісламської культури, тюркізму, радянської ідеології та ліберальної демократії.

Сучасний Азербайджан є суспільством і державою перехідного типу, у якому відбувається складний і суперечливий процес системної модернізації соціальних, економічних і політичних структур. Ця складність багато в чому обумовлюється нерозв'язаністю ключового завдання - звільнення окупованих територій, повернення біженців на рідні землі. Адже саме територіальна проблема, явно виражена воєнна ситуація (на межі між азербайджанською і вірменською сторонами щодня лунає стрілянина, яка переростає на реальні бойові дії, які часом тривають кілька днів) є головними причинами нестабільності. Вишукуючи шляхи та механізми вирішення цієї складної проблеми, керівництво Азербайджану наполегливо здійснює політику модернізації, спрямовану на забезпечення стабільності й процвітання країни.

Найбільш характерною особливістю політичної модернізації в Азербайджані є те, що модернізаційні проекти створювалися під потужним впливом досвіду західних країн. У перші роки незалежності об'єктивно існували труднощі з сприйняттям політичних змін. Мало хто замислювався, який «різновид» демократії потрібен Азербайджану. При цьому під демократією мався на увазі й політичний режим як такий, і суспільно-політичні відносини в широкому значенні слова. Сам процес розбудови, чи запровадження демократії здійснювався за принципом запозичення чи копіювання моделей, вже використаних у світовій практиці.

Не було цілісного сприйняття моделі демократії, яку необхідно будувати з урахуванням національної специфіки і запитів самого носія політичної влади - азербайджанського народу. Це, у свою чергу, не могло не породити гострих суперечностей, а часом і конфліктів.

Відтак західні норми політичного, економічного та соціального життя не імплементуються в азербайджанське суспільство. І це нормально.

Становлення і розвиток базових інститутів держави має впливати не тільки на народження якісно нової суспільної системи, але й передбачає зміцнення демократичних інститутів чинної політичної системи, формування громадянського суспільства. Політичною модернізацією азербайджанської державності має стати прийняття масовою культурою сучасних загальнолюдських цінностей - демократії, свободи, ринкових відносин тощо.

Ключовим моментом політичної модернізації Азербайджану стає формування системи поділу влади й балансу політичних сил, які мають забезпечити ефективне й результативне державне управління. Основою такої системи є розвинене і збалансоване громадянське суспільство, що являє собою відкриту систему суспільної взаємодії, здатної до саморегулювання. Але й дотепер поведінка більшості азербайджанців, рівень їх участі у прийнятті та реалізації політичних рішень залишаються мінімальними. Це свідчить, що азербайджанське суспільство все ще не стало громадянським у його ліберально-демократичному розумінні.

Саме проблема неготовності азербайджанського суспільства відразу прийняти «європеїзацію» ускладнює процес впровадження владою європейських цінностей, модернізацію держави і суспільства. В Азербайджані, як у суспільстві, так і в інститутах влади, часом спостерігаються прояви авторитаризму, що перешкоджає реалізації демократичних цінностей.

Таким чином можна окреслити такі положення щодо особливостей політичної модернізації в Азербайджані:

1) політична культура суспільства характеризується наявністю двох впливових політичних стилів - авторитарного і демократичного; залишки елементів радянської авторитарної системи дуже повільно „розмиваються” під впливом політичної модернізації;

2) модернізаційні процеси мають не органічний характер, і це постійно створює серйозні проблеми в ході політичної модернізації;

3) найзначнішою перешкодою у здійсненні політичної модернізації є воєнна ситуація в країні, а також відносна неготовність самого суспільства прийняти західні цінності;

4) політична модернізація Азербайджану сприяла значному відновленню країни у всіх сферах, однак не виправдалися надії реформаторів на швидке й значне скорочення розриву між ним і найбільш розвиненими країнами. [2, с. 59]

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рзакулиев Р. Азербайджан – курс на модернізацію [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.trend.az/azerbaijan/politics/1116011.html>

2. Еміль Рагімов. Особливості політичної модернізації в Азербайджані // Політичний менеджмент : наук. журнал / Голов. ред. Ю. Ж. Шайгородський. – 2008. – № 5. – с. 53-59 // Електрон. аналог друк. вид.: режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/59860/06-Ragimov.pdf?sequence=1>

*Оксана Заводовська,
Львівський національний університет
імені Івана Франка*

«ПОРЯДОК ДЕННИЙ» ТА ЙОГО ВЛИВ НА ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР ДЕРЖАВИ

Активний процес глобалізації, стрімкий розвиток нових інформаційних і телекомунікаційних технологій (ІКТ) впливає на всі сфери життєдіяльності країн як у рамках національних кордонів, так і на міждержавному рівні. Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства, яка прийнята 22 липня 2000 року визначила інформаційно-комунікаційні технології такими, що впливають на розвиток суспільства у XXI ст. та визначила рух країн до нового типу суспільства – інформаційного [2].

В умовах глобалізації та інформатизації суспільства слід говорити про появу нового соціального феномену XXI ст. – глобального інформаційного суспільства, в якому роль медіа та ІКТ набуває нового – міжнародного значення та рівня.

Особливу увагу тлумаченню впливу інформаційно-комунікативних стратегій на конструювання відносин між державою і суспільством за допомогою ЗМІ приділено увагу в працях таких вітчизняних авторів: В. Бебика, Н. Дніпренко, О. Зернецької, З. Дмитровського, Р. Калюжного, Г. Почепцова та російської дослідниці Л. Федотової. Найбільшу увагу дослідженню моделей комунікацій та інструментарію їх дослідження приділено в роботах Г. Почепцова.

Концепція інформаційного суспільства є різновидом теорії постіндустріального суспільства, засновниками якої були Д. Белл, Е. Тоффлер, М. Кастельс, Д. Рісмен, М. Порат.

Вважаємо, що інформаційний простір – це інформація, що продукується в соціумі в процесі соціальних комунікацій та несе в собі знання про поточний стан соціуму, досвід минулого, прогнози на майбутнє, цілі й дороговкази розвитку та тісно пов'язана з процесами управління та самоуправління в суспільстві, яка вільно збагачується обертається, обмінюється в суспільстві.

Особливості функціонування держави та особливості розвитку міжнародних відносин в умовах інформаційного протистояння та гібридних війн (дуже часто канали різних країн, висвітлюючи однакові події, по різному коментують одні й ті самі картинки) актуалізують проблематику дослідження інформаційного простору держави як середовища формування «порядку денного» країни. Системні кризові явища, що відбуваються на глобальному та регіональних рівнях в тому числі і в інформаційній сфері потребують пошуку нових інструментів впливу на процес формування інформаційного простору держави. Тому проблематика формування «порядку денного» країни є дуже актуальною.

Недостатній розвиток інформаційного простору України пов'язаний перш за все з тим, що Україна отримала у спадок монопольну радянську систему державного телебачення, не пристосовану до зворотного зв'язку з суспільством й орієнтовану на одностороннє «мовлення» держави до населення. Таким чином в Україні склалася дуальна система телерадіомовлення не західного (громадське – комерційне ТБ і радіо), а швидше пострадянського (державне – комерційне) типу [3].

Науковець А. І. Ярох вважає, що в інформаційному просторі замикається коло взаємопов'язаних соціальних процесів: формування

індивідуальних поведінкових моделей; суспільно бажаних, корисних, обов'язкових норм поведінки; контроль, управління, вплив на індивідуальні вчинки шляхом виховання, заохочення, примусу. Важливою частиною цього простору є ЗМІ як арена для спілкування суспільства і влади. Інформаційний простір являє собою сукупність інформації, яка зберігається та циркулює в процесі соціальних комунікацій [4].

Науковців завжди цікавило питання дослідження ролі та функції медіа у функціонуванні інформаційного середовища та його впливу на громадську думку. Наукові парадигми, які досліджували явище медіа як правило дотримувалися якоїсь конкретної точки зору щодо розуміння ролі медіа у громадському житті: від розуміння чисто просвітницько-інформаційної функції до уявлення складного процесу формування ними «світу речей» у їхній аудиторії.

Грунтуючись на теорії масової комунікації та теорії громадської думки, автори теорії настановчості масмедіа М. Маккомбс та Д.Шоу, допускаючи сильний вплив медіа, не відкидають свободу індивіда мати свою думку та переконання [5].

Сильною стороною настановчої теорії є встановлення критеріїв, що визначають зв'язок між медійними повідомленнями та їхнім сприйняттям аудиторією. Першою з цих умов називається тривалість висвітлення у медіях кожного конкретного питання (з урахуванням того, що певні теми «схоплюються» аудиторією швидше за інші), тоді як другий критерій можна умовно назвати географічним фактором, оскільки він визначає рівень сприйняття настанов, що спирається на досвід окремого індивіда. Так, світові й загальнодержавні теми частіше стають об'єктом створення ефективної настановної програми, ніж питання локального рівня [1, с.15].

Слід відмітити, що в роботах вітчизняних та зарубіжних вчених недостатньо уваги приділено питанню впливу медіа на формування «порядку денного» держави. В нових умовах розвитку медіа і Інтернету інформація циркулює таким чином, що породжує нові інформаційно-комунікативні впливи навіть на самі медіа, причому на міждержавному рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Маккомбс, Максвел Встановлення пріоритетів : масмедії та громадська думка/ пер. з англ. – К. : «К.І.С.», 2007. – 256 с.

2. Окінавська Хартія глобального інформаційного суспільства. // Дипломатичний вісник, 2000, серпень, №8.

3. Семенченко І. Ю. Тенденції інформаційного простору України в умовах глобалізації [Електронний ресурс] / І.Ю. Семенченко – Режим доступу : [http : // www. rusnauka. com/ 12_KPSN_2010 / Politologia/63701.doc.htm](http://www.rusnauka.com/12_KPSN_2010/Politologia/63701.doc.htm)

4. Ярох А. І. Інформаційний простір та засоби масової інформації: концептуальна модель [Електронний ресурс] / А.І. Ярох – Режим доступу : [archive.nbuv.gov.ua / portal / ... / jarokh.pdf](http://archive.nbuv.gov.ua/portal/.../jarokh.pdf)

5. Maxwell McCombs and Donald Show, «The agenda setting function of mass media», Public Opinion Quarterly, 36 (1972). – 208 p.

*Оксана Шамборовська
Львівський національний університет
імені Івана Франка*

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА РОЗГОРТАННЯ ТА ПЕРЕБІГ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ НА ГЛОБАЛЬНОМУ ТА ЛОКАЛЬНОМУ РІВНЯХ

За своєю важливістю й актуальністю проблема етнонаціональних конфліктів, безсумнівно, займає особливе місце серед тем, що стосуються міжетнічних відносин. Саме в умовах конфліктів відбуваються терористичні акти, війни як усередині, так і між державами. При цьому не тільки конфлікт, виражений у військових діях, здатний зруйнувати існуючу світову систему міжнародних відносин.

Причини й характер сучасних конфліктів настільки різноманітні, що більшість фахівців вважає, що досягнути до кінця їхню природу, розробити прийнятну концепцію, шляхи й техніку вирішення чи врегулювання конфліктних ситуацій в умовах, що склалися у сучасних міжнародних відносинах, видається надзвичайно складно. Разом з тим, з впевненістю можна стверджувати, що основними

причинами зростаючої конфліктності у світі є національно-етнічні, міжконфесійні, територіальні, демографічні протиріччя, але найчастіше такою виступає складне поєднання вищезгаданих протиріч.

Етнонаціональні конфлікти продовжують сьогодні залишатися однією з найбільш серйозних загроз людству.

В умовах глобальної перебудови світу відразу по цілому ряду параметрів варто очікувати розвитку конфліктів.

У зв'язку з цим, одним з основних питань при вивченні конфліктів є наступне: "Чому деякі конфлікти врегульовуються мирними засобами, у той час як інші переростають у збройне протистояння?". На жаль, дане питання практично залишається за рамками наукового інтересу, незважаючи на достатню кількість літератури по цій проблематиці. Щоправда, існують дослідження, у яких автори намагаються відповісти на інше, досить близьке запитання: "Що сприяє ескалації або деескалації конфліктів?".

У дослідженнях з аналізу конфліктів виділяють два напрямки. Одні вчені наголошують на структурних факторах, або, як вони частіше називаються в конфліктології - незалежних змінних (структура суспільства, рівень економічного розвитку й т.д.), інші - на процедурних або залежних змінних (політика, що проводиться як учасниками конфлікту, так і третьою стороною).

Розглянемо спочатку вплив структурних (незалежних) змінних, серед яких у якості найбільш типових для розвитку конфліктів звичайно називають наступні:

- наявність різних етнічних груп і/або конфесій з досить чітким адміністративним поділом, що базується на принципі національних територій;

- значна регіональна диференціація при одночасно високому рівні централізації країни (наявності регіонів, які відрізняються по багатьох параметрах: економічному, релігійному, культурному, етнічному);

- наявність істотних соціально-політичних змін і поява нових політичних і/або економічних еліт;

- слабкість, нерозвиненість інститутів і механізмів, покликаних забезпечувати врегулювання й вирішення конфліктних ситуацій; слабкий розвиток юридичної системи, а також таких механізмів вирішення конфліктів, як посередництво, створення погоджувальних комісій і т.д.;

- недостатній розвиток культури толерантного співіснування в суспільстві, тобто системи цінностей і традицій, орієнтованих на мирне врегулювання.

Слід зауважити, що сам факт наявності перелічених структурних факторів є необхідною умовою розвитку конфліктної ситуації, але не визначає форму його вирішення. При цьому зовсім не обов'язково, щоб задіяні були всі структурні фактори. Досить впливу деяких з них. Однак варто припустити, що чим сильніший вплив кожного з структурних факторів і чим більша їх кількість залучена, тим більш критичною виявляється конфліктна ситуація й тим більше вона тяжіє до ескалації й до насильницьких форм вирішення.

Процедурні фактори піддаються аналізу складніше, ніж структурні. По-перше, різна політика може вести до однакових результатів. Дана теза добре ілюструється політикою в царині національних відносин, що проводилася в колишньому СРСР. У СРСР всі зусилля були спрямовані на нівелювання етнічних розходжень і створення " нової історичної спільноти - радянського народу", тобто якогось гомогенного суспільства, утвореного, щоправда, не на етнічній, а на ідеологічній основі. По-друге, процес ухвалення політичного рішення піддається різним впливам, що вкрай затрудняє проведення порівняльного аналізу. І по-третє, в будь-якій конфліктній ситуації сторони можуть діяти або в односторонньому порядку, або погоджувати свої рішення й дії один з одним. Отже, основна орієнтація на спільні або односторонні дії може служити одиницею при аналізі процедурних факторів. Однак слід зауважити, що односторонні дії стали домінуючими в конфліктах, що розвивалися збройним шляхом.

Методологічно орієнтовані дослідження звичайно не припускають прямих виходів на практиці. Проте, деякі практичні висновки видаються можливими.

По-перше, більшість структурних факторів мають досить пролонгований характер дії. Із цього випливає, що зміна структурних факторів вимагає значного проміжку часу. Останнім часом розроблений цілий комплекс технологій, спрямований на формування структурних факторів, що сприяють мирному вирішенню конфліктів і пов'язаних з попередженням конфліктів (conflict prevention), а також з постконфліктним будівництвом (peace building). Велику увагу цим

питанням стали приділяти міжурядові організації, зокрема, ООН і ОБСЄ.

Одночасно - у зв'язку з особливостями сучасних конфліктів, насамперед їхнім внутрішнім характером, залученням у них все більшого числа недержавних учасників - зросло значення, а також збільшилася активність так званої "двосторонньої дипломатії" (Track Two Diplomacy), або дипломатії на неофіційному рівні. Їхня практична діяльність у сфері запобігання збройних конфліктів (перша фаза) і постконфліктного будівництва (третя фаза) усе ближче підводять їх до необхідності спільного планування й координування своїх зусиль у рамках "багатосторонньої дипломатії" (Multi-Track Diplomacy).

По-друге, ціна помилки при ухваленні рішення в кульмінаційній (другий) фазі розвитку конфлікту особливо висока. У зв'язку з цим виникає гостра необхідність у створенні механізмів, що забезпечують наявність противаг, особливо у випадку ухвалення рішення про збройні дії в конфліктній ситуації. Іншими словами, мова йде про розробку такої системи прийняття рішень, яка б мінімізувала вплив випадкових і/або погано прогнозованих факторів.

ЗМІСТ

<i>Роман Вовк, Жанна Фичко.</i> Визначення рівня напруженості суспільно-політичних конфліктів з використанням методів нечіткої логіки	5
<i>Олександр Верголяс.</i> Деякі аспекти типології спеціальних інформаційних операцій	9
<i>Василь Гулай.</i> Перспективи врегулювання придністровського конфлікту в програмі та діяльності новообраного президента Молдови Ігоря Додона крізь призму ризиків національній безпеці України	11
<i>Віталій Гутник.</i> Окремі питання співпраці України з Міжнародним кримінальним судом	15
<i>Ольга Дем'янчук.</i> Китайський чинник в українсько-російському протистоянні	18
<i>Ігор Земан.</i> Чи може справа «Нікарагуа проти США» послужити основою позову України проти Росії до Міжнародного Суду ООН?	21
<i>Ігор Іжнін.</i> Чинники впливу на розвиток безпечної ситуації в державі в результаті повалення авторитарного режиму	25
<i>Piotr Kolmann.</i> The Role of the Mass Media in Conflict Resolution	28
<i>Michał Krzyżanowski.</i> Stosunki chińsko-tadżyckie jako przykład polityki ChRL względem strefy postsowieckiej	30
<i>Олександр Кучик.</i> Реінтерпретація ролі міжнародних безпечних організацій у контексті зростання конфліктогенності на пострадянському просторі	32
<i>Лариса Лазебник.</i> Конкурентні умови для підприємництва як оптимальна форма врегулювання інтересів суспільства і забезпечення ефективності функціонування господарюючих суб'єктів	26
<i>Анатолій Лысюк.</i> Беларусь: зона контрадикции? внутренние и внешние аспекты	39
<i>Agata Nowakowska.</i> Business Risk Management in Post-Soviet Countries	43
<i>Оксана Онищук.</i> Безпечова політика ЄС: енергетичний аспект	45
<i>Ірина Петрова.</i> Військово-політичний аспект придністровсь-	

кого конфлікту	48
<i>Наталія Погоріла.</i> Позиція адміністрації президента США	
Б. Обами щодо російсько-українського конфлікту	51
<i>Костянтин Поліщук.</i> Конфлікти на пострадянському просторі:	
російський чинник	54
<i>Naum Sirota.</i> «New Cold War» as a Trend of World Politics	59
<i>Тетяна Слободян.</i> Права дитини та участь неповнолітніх у	
збройних конфліктах	61
<i>Юрій Теміров.</i> Зовнішня політика путінської Росії: ілюзія	
«м'якої сили»	64
<i>Олександр Феденко.</i> Гібридна війна в Україні як факт агресії	
РФ	66
<i>Олександра Федунь, Ольга Шаран.</i> Перспективи врегулювання	
придністровського конфлікту після президентських	
виборів у Молдові 2016 р.	70
<i>Вячеслав Ціватий.</i> Конференційна дипломатія в умовах кон-	
фліктів на пострадянському просторі: інституціональний	
та зовнішньополітичний аспекти	73
<i>Людмила Чекаленко.</i> Росія contra Україна	77
<i>Юлія Артюхова.</i> Безпека людини в контексті дотримання прав	
людини	83
<i>Ольга Балабан.</i> Особливості реалізації політики модернізації в	
Азербайджанській Республіці в контексті Нагірно-	
Карабахського конфлікту	87
<i>Оксана Заводовська.</i> «Порядок денний» та його вплив на	
інформаційний простір держави	91
<i>Оксана Шамборовська.</i> Фактори впливу на розгортання та	
перебіг етнонаціональних конфліктів на глобальному та	
локальному рівнях	94

